

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Studijní program Orální historie – soudobé dějiny

Bc. Monika Pícková

Ženy (z) Čejetiček.

**Každodenní život dvou generací žen
žijících v jedné části Mladé Boleslavi
mezi lety 1968 – 2000.**

Diplomová práce

Vedoucí práce: **PhDr. Mgr. Lenka Krátká, Ph.D.**

Praha 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Souhlasím s tím, že tato diplomová práce může být zveřejněna v elektronické knihovně FHS UK a může být využita i jako studijní text.

V Praze dne 30. 6. 2022

.....

Monika Picková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří svým dílem přispěli k tvorbě této diplomové práce. V první řadě tak děkuji vedoucí mé diplomové práce, PhDr. Mgr. Lence Krátké, Ph.D. za její trpělivost a nadhled, které mně často scházely. Dále děkuji všem svým narátorkám, ženám z Čejetiček, bez jejichž účasti na výzkumu by tato práce neměla šanci vzniknout. V neposlední řadě pak děkuji své rodině za její podporu a zvědavé dotazy, kdy bude práce hotová, a zejména pak svému partnerovi Martinovi, který má zásluhy i na tom, že jsem se ke studiu v magisterském stupni přihlásila.

Abstrakt

Tato diplomová práce se zaměřuje na zachycení životních zkušeností a každodenního života dvou generací žen, matek a dcer, žijících mezi lety 1968 a 2000 v městské části Mladé Boleslavi zvané Čejetičky. Výzkum vedený pomocí metody orální historie se soustředí zejména na rodinné zázemí a profesní uplatnění těchto žen, jejich pracovní i volný čas, ale také na celkovou kvalitu života, jak ji samy narátorky vnímají. Dává tak hlas ženám, které byly historicky tradičně opomíjeny. Na komparaci životních příběhů dvou generací žen tak můžeme sledovat, jak dcery kopírovaly životní cesty svých matek a podřizovaly se tlakům patriarchální společnosti jen zhruba 50 kilometrů od Prahy.

Klíčová slova

Mladá Boleslav, Čejetičky, orální historie, každodennost, generace žen, ženská zkušenost, matky a dcery, socialismus, transformace české společnosti.

Abstract

This thesis focuses on recording the lived experiences and everyday lives of two generations of women, mothers and daughters, who lived in the city district of Čejetický in Mladá Boleslav between the years 1968 and 2000. Research conducted using the method of oral history targets mainly the family environment and career prospects of these women, their time in and outside of work and also their general quality of life, as perceived by the narrators themselves. In this way, it gives a voice to women that have been historically and traditionally overlooked. By comparing the stories of two generations of women, we can observe how daughters followed the paths of life set by their mothers and were subjected to the pressures of patriarchal society only some fifty kilometers outside of Prague.

Key words

Mlada Boleslav, Cejeticky, oral history, everyday life, generation of women, women's experiences, mothers and daughters, socialism, transformation of czech society.

Obsah

1. Úvod.....	6
2. TEORETICKO-METODOLOGICKÁ ČÁST.....	7
2.1. Rešerše dostupných pramenů.....	9
2.2. Prostředí výzkumu a výběr narátorek	10
2.2.1 Základní informace o narátorkách	13
2.3. Metoda sběru dat.....	16
2.4. Analýza a interpretace rozhovorů	17
2.5. Etika výzkumu	19
2.6. Výzkum každodennosti	21
2.7. Kolektivní paměť.....	23
2.8. Období mezi lety 1968 a 2000 v Československu a Česku	26
2.8.1 Postavení žen mezi lety 1968 a 2000	29
3. EMPIRICKÁ ČÁST	31
3.1 Městská část Čejtičky	31
3.2. Ženy (z) Čejtiček	36
3.2.1. Pracovní uplatnění	37
3.2.2. Rodinný život.....	43
3.2.3. Volný čas	52
4. Závěr	65
5. Seznam použitých pramenů a literatury	67
5.1. Seznam rozhovorů	67
5.2 Archivní prameny.....	68
5.3. Literatura	68
5. 4. Internetové zdroje	70

1. Úvod

Tématem mé diplomové práce s názvem *Ženy (z) Čejetiček. Každodenní život dvou generací žen žijících v dané lokalitě mezi lety 1968 - 2000* jsou životní zkušenosti a každodenní život žen, které podstatnou část svého života strávily v této městské části Mladé Boleslavi.

K tématu mne přivedl zejména fakt, že se k Čejetičkám váže velká část mé vlastní rodiponné historie. Již rodiče babičky z matčiny strany zde bydleli a provozovali rodinný podnik a moje babička se v místě narodila a dodnes jej v podstatě neopustila. V Čejetičkách následně vyrůstala moje matka, její dvě sestry a část dětství zde strávil i můj starší bratr. V rodinné paměti jsou proto vzpomínky z Čejetiček a jejich okolí jedny z nejčastěji zmiňovaných. Zejména pak v období po smrti mého dědečka, manžela babičky z matčiny strany, se staly vzpomínky spojené s Čejetičkami a dobou tzv. normalizace, kdy zde prarodiče vychovávali děti, až skoro léčivými. Tento jejich terapeutický účinek jsem se nejprve snažila využít pro zmírnění zármutku z odchodu milované osoby, později se ale začala skládat mozaika daného místa a doby, která mne přivedla k myšlence hlubšího výzkumu.

Původním záměrem mé diplomové práce bylo zaznamenat jakousi proměnu Čejetiček od doby tzv. normalizace po současnost očima jejich obyvatel. Po zahájení výzkumu ale začaly vycházet najevo souvislosti, o kterých jsem do té doby nevěděla. Čejetičky jsou poměrně malá městská část a většina obyvatel o sobě dodnes takzvaně ví. Brzy se proto ukázalo, že z generace, kterou jsem původně plánovala zahrnout do svého výzkumu, je naživu a schopno poskytnout rozhovor již jen malé množství osob. A shodou okolností (které kopírují demografické změny ve společnosti) to byly pouze ženy. Po dalším zjištění, že všechny narátorky mají také dcery, jsem se rozhodla téma výzkumu určitým způsobem pozměnit a využít tak oné shody náhod, neboť nejen, že ženskou zkušenost považuji za naprosto jedinečnou a nenahraditelnou, ale zároveň vnímám, že se *obyčejným* ženám nedostávalo v tradičních pramenech historicky dost pozornosti. Díky tomu vznikl následující výzkum, v němž jsem pomocí metody orální historie, která tradičně dává hlas těmto opomíjeným skupinám, odkrývala pohled na každodenní život žen v Čejetičkách tak, jak se měnil v průběhu doby, očima těch, které jej samy vytvářely a žily. Zajímalo mne zejména, kdo jsou vlastně tyto ženy (z)

Čejetiček, jaké mají rodinné zázemí, jaké bylo či je jejich profesní uplatnění a jak se jim zde obecně žilo nebo stále žije. A liší se vlastně nějak pohled a způsob života dvou po sobě jdoucích generací žen? To byly otázky, se kterými jsem svůj výzkum zahájila. Odpovědi přinesl ale více.

Předkládaná diplomová práce je rozdělena do dvou větších částí. V první z nich se zaměřuji zejména na objasnění použité výzkumné metody, prostředí daného výzkumu a zasazení výzkumné tematiky do teoretického rámce. Podstatnou součástí tohoto rámce jsou aspekty každodennosti a jejich dobového historického kontextu, které se v této práci stávají důležitým výzkumným tématem. Druhá, empirická část, následně představuje základní poznatky z terénního výzkumu, jejichž nedílnou součástí je pokus o jejich shrnující interpretaci.

2. TEORETICKO-METODOLOGICKÁ ČÁST

Pro výzkum ve své diplomové práci jsem se rozhodla využít metody orální historie, jejíž zásady jsem měla možnost po dva roky studovat, a to zejména proto, že tato kvalitativní výzkumná metoda nejlépe reflektuje můj výzkumný záměr, tedy zaznamenání ženské historické zkušenosti pomocí vlastního vyprávění daných akterek. Při kvalitativním výzkumu, jako i v jiných typech bádání, totiž používáme metodu indukce, při které badatel či badatelka postupují od dílčích poznatků k obecnějším. Jedním z hlavních úkolů pak je „objasnit, jak se lidé v daném prostředí a situaci dobírají pochopení toho, co se děje, proč jednají určitým způsobem a jak organizují své všednodenní aktivity a interakce.“¹ Při provádění výzkumu metodou orální historie je žádoucí, aby si badatel či badatelka, v tomto případě tedy já, byli vědomi skutečností, že získané výpovědi se mohou stát předmětem ověřování z hlediska jejich reliability² a validity³, což jsou ovšem parametry, které nelze v omezeném výzkumném rámci, který představuje formát diplomové práce, mít vždy zcela striktně pod kontrolou.

¹ HENDL, Jan: Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2005. S. 52.

² Reliabilitu můžeme definovat jako konzistenci, se kterou se bude shodovat výpověď dané osoby v čase. (HOFFMAN: 1974, s. 24)

³ Validitu můžeme definovat jako jistou shodu mezi výpověďmi o dané události a událostí jako takovou, zaznamenanou v jiných primárních zdrojích. (HOFFMAN: 1974, s. 24)

V případě orální historie tak v zásadě jde o rozhovor vedený výzkumníkem či výzkumnicí (neboli tazatelem či tazatelkou) s dotazovaným či dotazovanou (neboli narátorem či narátorkou) na určité historické téma, o němž mají narátor nebo narátorka povědomí, a kdy pouze oni sami rozhodují o tom, co bude řečeno a co nikoli. Orální historie je výjimečná zejména tím, že se zaměřuje na osoby, které byly tzv. velkými dějinami opomíjeny, a dává jim tak možnost reflektovat své individuální prožitky a vzpomínky. Tím vznikají unikátní mikro-historické záznamy, které nám dávají nahlédnout do každodennosti *obyčejných* lidí. Těmito *obyčejnými* lidmi byly i moje narátorky, jejichž příběhy jsem se snažila zaznamenat, a právě ve výše zmíněném vnímám přínos své vlastní práce. Velká míra subjektivity, která bývá často používána jako výtky vůči orální historii, je v tomto případě spíše žádoucí, jelikož nám jako výzkumníkům umožňuje získat ony autentické individuální prožitky.

Na tomto místě bych se také ráda zmínila o své pozicionalitě v celém výzkumu, vzhledem k tomu, že jsem orálně-historické rozhovory prováděla mimo jiné také s mými příbuznými. Rodinnou historii obecně považuji za něco, co je hodné uchování, když jsem tedy přistoupila k částečně rodinnému výzkumu, uvědomovala jsem si odpovědnost, jakou jsem tím na sebe vzala. Rodinná historie navíc bývá popisována jako velmi riskantní a je tedy žádoucí, aby byl výzkum veden citlivě a s pochopením.⁴ Přijala jsem to nicméně jako jakýsi závazek, zaznamenat alespoň částečně rodinnou historii v ženské linii. Musela jsem si ale předem uvědomit všechny rizikové faktory, které by na kvalitu výzkumu mohly mít vliv. Předně tedy všechny tyto ženy znám a určitým způsobem vnímám a tedy i (třeba nevědomě) interpretuji. Většina rodinné historie je navíc obvykle předávána ústně, pomocí historek a příběhů. Musela jsem se proto popasovat s tím, že jsem většinu z nich již alespoň jednou slyšela, případně s tím, že jsem některé události dokonce sama zažila a mám tedy své vzpomínky, které někdy nemusí odpovídat vzpomínkám mých narátorek. Mým cílem proto bylo co možná nejvíce se odpoutat od zkušeností s jednotlivými narátorkami a nechat prostor jejich výpovědím a pocitům. Tento vztah samozřejmě platí i obráceně, narátorky mohou v této souvislosti zvažovat, co a případně jak mi řeknou a co mi třeba zatají. To je ovšem

⁴ YOW, Valerie. *Recording Oral History: A Guide for the Humanities and Social Sciences*. Lanham: Altamira Press, 2005. ISBN-13 978-0759106550. s. 255

riziko, které se do jisté míry týká všech orálně-historických výzkumů, jelikož lidé formulují své vzpomínky různým lidem při různých příležitostech rozličnými způsoby. V mých možnostech nicméně bylo snažit se všechny vzpomínky a rodinné tradice chápat způsobem, jakým mi jsou narátorkami sdělovány, což vyžadovalo zachování určité míry odstupu.

2.1. Rešerše dostupných pramenů

Prvním krokem celého výzkumu bylo zmapovat záznamy, které se váží k Čejetičkám v mnou zkoumaném období. Při této rešerši dostupných pramenů vážících se k historii této lokality mezi lety 1968 a 2002 jsem ale zjistila, že neexistuje dostatek relevantních zdrojů. Na vině je pravděpodobně fakt, že Čejetičky jsou nyní pouze městskou částí a ne samostatnou obcí, jako tomu bylo do roku 1949, než došlo ke sjednocení s Mladou Boleslaví. Na druhou stranu se mi právě z tohoto důvodu zdá více než vhodné, abych se pokusila nedávnou historii Čejetiček zaznamenat právě pomocí orální historie.

Při svém bádání ve *Státním okresním archivu Mladá Boleslav* jsem měla nejprve možnost pracovat s *Obecní kronikou obce Čejetičky*, sepsanou jistým Janem Sedláčkem, z roku 1924. Další dva dostupné prameny se věnují historii dvou osad, Čejetic a Čejetiček, které byly v danou dobu sloučeny pod názvem větší z nich – Čejetic. Jedná se o *Obecní kroniku Čejetic* z let 1935 – 1936 a *Pamětní knihu obce Čejetice* z roku 1935. Dané dokumenty obsahují zejména informace o dobovém zastupitelstvu obce, fungujících spolcích nebo o udělení domovského práva. Sporadicky se objeví i fotografie. V letech 1936 – 1938 ale záznamy podobného rázu končí a dostupné jsou již pouze ojedinělé dokumenty vážící se k některým podnikům. Jedná se například o stavební povolení pro *Spolkový rolnický cukrovar a rafinerii* z roku 1947 a zprávu *Ministerstva výživy* o znárodnění místního mlýna. Poslední záznam, který se mi podařilo v archivu dohledat, je z roku 1954 a jde o vyjádření *Ministerstva kultury – Státní památkové péče* k dotazu ohledně inventáře zámku Neuberg. Určité informace bylo možné hledat například také v dobovém denním tisku. Po zvážení časové náročnosti takového bádání a nejisté relevance jeho výsledků pro můj výzkum jsem se od něj rozhodla z důvodu mé omezené časové kapacity ustoupit

Nejvíce nápomocná mi tak nakonec byla populárně-naučná kniha s názvem *Čtení o Mladé Boleslavi*, kterou napsal mladoboleslavský historik Karel Herčík. S doktorem Herčíkem jsem měla možnost setkat se při studiu dějepisu na gymnáziu a napadlo mne proto této dávné známosti využít. Skrze bývalého spolužáka, který nyní na tomto gymnáziu vyučuje, jsem si obstarala jeho telefonní číslo. Chtěla jsem s ním konzultovat historii Čejetiček v daném období a zeptat se na případné zdroje, které mi mohly uniknout. Ve druhé polovině roku 2021 jsme se telefonicky spojili a domluvili se, že bychom se společně sešli v době, kdy bude panu doktorovi zdravotně lépe. Na setkání již ale nedošlo. Karel Herčík 8. února 2022 zemřel.

2.2. Prostředí výzkumu a výběr narátorek

Jelikož se výzkum této diplomové práce zaměřuje na poměrně malou městskou část, ve které navíc již po několik generací žije jedna strana mé rodiny, měla jsem od začátku hrubou představu o tom, kdo by byl vhodným narátorem či narátorkou. Během samotného sběru dat následně vyšlo najevo hned několik souvislostí, kvůli kterým bylo potřeba samotné téma práce lehce upravit a výzkum posunout jiným směrem, jak jsem zmínila již v úvodu práce.

Na samém počátku jsem byla odhodlaná vést rozhovory s alespoň osmi narátorkami či narátory z generace tzv. Baby Boomers⁵ bez ohledu na jejich profesní uplatnění nebo rodinnou situaci. Klíčová pro mne v tomto případě byla jejich životní zkušenost produktivního věku vážící se k období takzvané normalizace v Čejetičkách. Mou úplně první narátorkou se tak stala moje babička, a to hned z několika důvodů. Jednalo se o můj první orálně-historický rozhovor, proto jsem potřebovala zvolit si jako narátora či narátorku někoho, s kým se budu cítit uvolněně, a komu se nebudu ostýchat pokládat otázky. Babička pro mě představovala skutečnou pamětnici, jelikož v Čejetičkách žije od narození a díky tomu dokáže porovnat jejich proměnu v čase, navíc zná většinu *starousedlíků*, se kterými měla možnost mne následně propojit. Pro druhý rozhovor mi díky tomu byla schopná doporučit a také sama domluvit svou nejlepší

⁵ Generace osob narozených mezi lety 1946–1964.

přítelkyni, místní kadeřnici. Metodou snowball sampling⁶ jsem se následně skrze tuto narátorku dále dostala k její přítelkyni, bývalé zaměstnankyni místní mlékárny. Dané trio narátorek si pak vybavovalo další obyvatele Čejetic, nicméně ve většině případů šlo o osoby zemřelé, případně osoby neschopné vedení rozhovoru z důvodu pokročilého stáří či nemoci.

Skrze mou maminku jsem se posléze rozhodla kontaktovat syna ženy, o které zmiňované trio mých narátorek tvrdilo, že již není v dobré psychické kondici. Ten s rozhovorem vedeným se svou matkou k mému překvapení velmi ochotně souhlasil, ovšem rozhovor jsem se později rozhodla z etických důvodů z výzkumu vyřadit. Při nahrávání rozhovoru jsem cítila, že si narátorka již není schopna spoustu věcí vybavit a celý náš rozhovor jí přináší spíše úzkost. Celá nahrávka obsahuje velké množství ticha a opakujících se prázdných frází. Z morálního hlediska mi proto přišlo nevhodné, abych tento rozhovor jakkoli analyzovala či interpretovala. Ještě před dokončením této práce navíc narátorka zemřela. Zapojení dalšího člena rodiny, mé maminky, do hledání narátorů a narátorek vhodných k zařazení do výzkumu, se nicméně ukázalo jako dobrý krok. Maminka si vzpomněla na bývalou zaměstnankyni místní železniční stanice, která je shodou okolností přítelkyní babiččiny švagrové (tety mé matky). Skrze tuto svou vzdálenější příbuznou jsem se s narátorkou byla schopna telefonicky spojit a domluvit natáčení rozhovoru, se kterým až nadšeně souhlasila.

Po zrealizování rozhovorů s výše zmíněnými pěti ženami jsem se ocitla v situaci, kdy jsem již nemohla nalézt další živé narátory či narátorky schopné poskytnutí rozhovoru a již zahrnutý počet narátorek byl pro výzkum nedostačující. Zároveň s tím jsem ale při analyzování realizovaných rozhovorů objevila zajímavou souvislost mezi čtyřmi z pěti daných žen, a sice fakt, že jsou všechny matkami alespoň jedné dcery. Padlo proto rozhodnutí pokusit se rozšířit výzkum o generaci dcer a zpracovat tak komparativní studii, která by se zabývala porovnáním jejich životních cest. Pro kontaktování narátorek z této generace se jako klíčová osoba ukázala opět moje matka. Ačkoli jsem byla upozorněna, že dcera jedné z narátorek mi pravděpodobně nebude ochotná rozhovor poskytnout kvůli své uzavřenosti, rozhodla jsem se využít faktu, že

⁶ Metoda, při které se výzkumník/ výzkumnice dozvídá od prvních oslovených narátorů/ narátorek jména dalších osob, s nimiž by bylo vhodné vést rozhovor. [Vaněk; Mücke 2011: s. 159]

navštěvovala základní školu s mou maminkou a v současné době jsou přítelkyněmi na sociální síti. Kontaktování tak proběhlo skrze zprávu na dané sociální síti a Lenka F. byla překvapivě velmi ochotná rozhovor poskytnout a nahrávání se tak uskutečnilo ještě tentýž týden. Jako problematické se ukázalo kontaktování dcery narátorky Miluše S., ačkoli zde jsem očekávala spíše opak. Babička, která k výzkumu velmi přimkla a kontaktování narátorek si vzala za své, mi odmítla poskytnout telefonní spojení na Miluši S., skrze kterou jsem měla v plánu získat kontakt na její dceru. Trvala na tom, že své nejlepší přítelkyni zavolá sama a schůzku s dcerou nám domluví. Podle slov babičky ale Miluše S. svou dceru zprvu oslovovat vůbec nechtěla, nakonec ale přislíbila, že to alespoň zkusí. Rozhovor s Ilonou S. se nakonec konat mohl, ovšem s přesně danými pravidly. Probíhat musel pouze v neděli po obědě a zejména pak v domě mojí babičky. Bylo mi také kladeno na srdce, abych přišla raději o 30 minut dříve, aby na mne Ilona S. nemusela čekat. Během rozhovoru nebyla narátorka vůbec sdílná, na otázky reagovala stroze. Výrazně nám chybělo *napojení* na sebe. Dozvěděla jsem se jen kusé biografické informace, rozhovor postrádal jakékoli konkrétní vzpomínky či příběhy. Během rozhovoru jsem se snažila rozvést i témata, které většinou otevírám až při druhém setkání, ovšem bez většího úspěchu.

Po zkušenosti s Ilonou S. jsem již předem cítila velkou nejistotu z oslovení dcery narátorky Miroslavy K. Vše samozřejmě komplikoval také fakt, že na Miroslavu K. nemám žádný kontakt, jelikož naše domluva probíhala vždy pouze skrze mou babičku. Nezbyvalo mi tedy nic jiného, než tento postup zvolit i tentokrát. Od babičky jsem se nicméně dozvěděla, že daná dcera žije dlouhodobě v zahraničí a Miroslavu K. proto v této záležitosti kontaktovat nebude. Ze záznamu mého rozhovoru s Miroslavou K. ovšem vyplývá, že její dcera žije s rodinou nedaleko Mladé Boleslavi. To mne přivedlo k myšlence, že mi možná dcera Miroslavy K. rozhovor poskytnout nechce a toto její přání je mi sdělováno spíše jako nemožnost jeho poskytnutí proto, aby mne neurazila. Z celého výzkumu jsem následně začala být deprimovaná, pochybovala jsem o jeho smyslu a o svých schopnostech. Začala jsem se cítit jako takzvaní *šmejdi*, kteří jako podomní prodejci obcházejí byty a domy starých lidí s nekalými úmysly. Cítila jsem, že mne tak vnímají dcery první generace narátorek.

Rozhovory s dcerami mé babičky, tedy s mou maminkou a mými tetami, jsem si intuitivně nechávala na závěr. S maminkou jsme se několikrát neformálně domluvily, že rozhovor natočíme, ale trvalo dlouhou dobu, než se tak opravdu stalo. Pro nás obě bylo zpočátku lehce zvláštní znovu opakovat historky, které obě dobře známe, v konečném důsledku ale jako nejproblematičtější vnímám spíše to, co vysloveno nebylo. Mezi mými rodiči je i 25 let po rozvodu stále mnoho nenávisti a moje maminka se tak období, kdy tvořili pár, snažila tématizovat co možná nejméně, případně se silnými negativními konotacemi. Poté jsem oslovila své tety Jolanu H. a Pavlínou V. prostřednictvím textových zpráv. Obě ochotně souhlasily, nicméně zpočátku bylo náročné sladit náš rozvrh a sejít se k rozhovorům. Rozhovory s prostřední ze sester Jolanou H. byly proto oba natočeny v rozmezí pouhých tří dnů. I tak je ale považuji za zdařilé, neboť se uskutečnily v domě narátorky, bez přítomnosti dalších osob a nesly se v příjemné, uvolněné atmosféře, která mi po minulých nezdarech po psychické stránce pomohla. Jolana H. neměla problém tématizovat žádnou část svého života. Rozhovor s nejmladší ze sester, Pavlínou V. se nakonec na přání narátorky uskutečnil v obývacím pokoji mé babičky, nicméně babička přítomna tentokrát nebyla. Pavlína V. ale jakoby se zdráhala otevřít některá témata hlouběji, zejména pak vztah se svým partnerem. Před druhým rozhovorem jsem tak dlouho váhala, zda se na dané téma vůbec doptávat, jelikož já sama onen příběh znám. Nakonec ale právě proto, že jej znám, a dokáží tedy pochopit, proč zůstal nevyřčen, jsem se rozhodla téma narátorkčina partnerství sama neotevírat, abych ji tím nepřivedla do rozpaků a nepoškodilo to následně náš vzájemný vztah.

2.2.1 Základní informace o narátorkách

Do výzkumu bylo zařazeno celkem devět narátorek. Jak již bylo výše zmíněno, čtyřmi narátorkami byly ženy generace tzv. Baby Boomers⁷, které doplnily jejich dcery z tzv. generace X⁸. Níže uvádím informace o každé z těchto žen.

Jiřina V. je moje babička. Narodila se roku 1948 v Mladé Boleslavi a celý život strávila ve stejném rodinném domě v Čejetičkách. Pochází z rodiny podnikatele

⁷ Generace osob narozených mezi lety 1946–1964.

⁸ Generace osob narozených mezi lety 1965–1979.

vlastnícího uhelné sklady, které byly po roce 1948 znárodněny. Do Čejetic se za ní nastěhoval posléze i její manžel Miroslav, se kterým má tři dcery. Jiřina V. kvůli svému *buržoaznímu*⁹ původu nebyla přijata na ekonomickou střední školu. Vyučila se proto opravářkou rádií a tuto profesi po krátkou dobu také vykonávala. Posléze pracovala jako uklízečka v budově mladoboleslavského soudu, aby se podle svých slov mohla věnovat dcerám. Po transformaci pracovala jako úřednice až do odchodu do důchodu, kdy se na několik let vrátila opět k uklízení. V současné době je vdova, má šest vnoučat a dvě pravnoučata.

Miluše S. se narodila roku 1950 ve Svitavách, kde strávila své dětství. Vyučila se kadeřnicí v Hradci Králové a po svatbě se svým manželem, který pocházel z Mladé Boleslavi, se přestěhovala do Čejetic. Zde dostal její manžel jako zaměstnanec místní mlékárny služební byt. Několik let po narození obou dětí (syna a dcery) začala opět pracovat jako kadeřnice. Rodina se následně přestěhovala do nového služebního bytu (umístěného pouze cca o 500 metrů dále), ve kterém narátorka bydlí dodnes. Miluše S. je v současné době v důchodu, ale nadále pracuje jako kadeřnice. Je vdova a má dva vnuky.

Miroslava K. se narodila v roce 1946 ve Valticích. V dětství se několikrát stěhovala a nakonec vyrůstala v panelovém domě na sídlišti v Mladé Boleslavi. Po absolvování základní školy ihned nastoupila do zaměstnání v mlékárně v Čejeticích, kde pracovala až do důchodu, pouze s mírnou změnou pozicí. S manželem, který pracoval v místním cukrovaru, se přestěhovala do podnikového bytu. Zde vychovala syna a dceru a s manželem tu bydlí dodnes.

Miroslava S. se narodila roku 1941 na Náchodsku. Zde vystudovala ekonomickou střední školu bez maturity. Po svatbě se s manželem, který byl umístěn za prací na hlavní nádraží v Mladé Boleslavi, se odstěhovala do drážního bytu v Čejeticích. Narátorka sama nejprve pracovala v místní mlékárně a následně pak, stejně jako její manžel, také na nádraží. Po svatbě záměrně několik let odkládala mateřství a podnikla s manželem několik (i zahraničních) cest, později ovšem delší dobu otěhotnět nemohla. Po narození dcery Lenky si přivydělávala roznosem pošty do doby,

⁹ Pocházející z majetné vrstvy obyvatelstva vlastníci podniky.

než se jí narodil syn Libor. Několik let po smrti manžela se z Čejetiček odstěhovala. V důchodu pracovala několik let v trafice. Nyní žije sama v centru Mladé Boleslavi.

Lenka F. se narodila v roce 1969 a je dcerou Miroslavy S. V dětství bydlela s rodiči v Čejetičkách v nádražním domku. Navštěvovala základní školu na Podolci jako většina místních dětí. Po základní škole studovala na mladoboleslavském gymnáziu a následně pokračovala ve dvouletém nástavbovém maturitním studiu na hotelové škole v Poděbradech. Po studiu nastoupila do Podniku zahraničního obchodu v Praze, kde měla na starosti export fotografického papíru. Po smrti otce se odstěhovala zpět k matce do Mladé Boleslavi. Následně začala pracovat ve firmě Škoda Auto, kde pracuje do dnes. Je vdaná, má jednoho dospělého syna.

Ilona S. se narodila v roce 1974 a je dcerou Miluše S. Její otec byl zaměstnancem místní mlékárny a celá rodina tak bydlela v podnikovém bytě. První ročník základní školy absolvovala na Podolci, poté byla z kapacitních důvodů přesunuta na základní školu na mladoboleslavském Komenského náměstí. Po základní škole se vyučila kadeřnicí v Mělníce a jako kadeřnice pracuje dodnes. Je vdaná, má jednoho syna.

Miroslava P je moje maminka a dcera Jiřiny V. Narodila v roce 1969 a vyrůstala ve dvougeneračním domě v Čejetičkách. Má dvě mladší sestry (o tři a o deset let). Na základní školu chodila na Podolec, po skončení 8. třídy se vyučila jako prodavačka v Berouně, kde byla na internátě. Následně pracovala jako prodavačka v obchodě s nábytkem do doby, než otěhotněla s mým bratrem. V roce 1991 se s manželem přestěhovali z domu rodičů v Čejetičkách do vlastního bytu v Mladé Boleslavi, kde se jí později také narodila dcera (já). S manželem se brzy nato rozvedli. Později pracovala 18 let v hobby marketu a nyní je vedoucí prodejny nábytku.

Jolana H. je druhou, prostřední dcerou mé babičky Jiřiny V. Narodila se v roce 1972 a stejně jako její sestry vyrůstala ve dvougeneračním domě v Čejetičkách. Základní školu absolvovala na Podolci a poté pokračovala ve studiu na mladoboleslavském gymnáziu. V průběhu studia otěhotněla a pár měsíců před maturitou porodila dceru. Později pracovala jako administrativní pracovnice do doby, než se jí narodil syn. S manželem následně cestovali za jeho prací postupně do Moskvy a do Barcelony. Po návratu se jí narodil druhý syn. V současné chvíli i nadále bydlí v Čejetičkách a je babičkou dvou chlapců.

Pavčina V. je třetí a poslední dcerou Jiřiny V. Je narozená v roce 1979 a vyrůstala také ve dvougeneračním domě v Čejetičkách. Na základní školu chodila na Podolec a kvůli dyslexii a dysgrafii měla problémy s učivem. Ve studiu pokračovala na soukromé střední škole v oboru prodavačka, kde nejprve získala výuční list a následně také dokončila nástavbové studium a odmaturovala. Ještě při studiu otěhotněla se svou jedinou dcerou. Kvůli revmatickým zdravotním potížím se dostala do plného invalidního důchodu, který jí byl posléze snížen. Nyní pracuje jako recepční, se svým partnerem dodnes žije ve stejném dvougeneračním domě.

2.3. Metoda sběru dat

Při samotném realizování výzkumu jsem se se svými narátorkami snažila sejít vždy dvakrát, ačkoli ne vždy se to povedlo, k čemuž se vrátím u jednotlivých případů níže. Při prvním setkání jsem narátorky vyzvala k samostatnému vyprávění svého životního příběhu, aniž bych do jejich vyprávění zasahovala. Poté následovalo druhé setkání, při němž jsem se již cíleně doptávala na témata, která byla relevantní pro mou diplomovou práci, případně na informace, které mi z předchozího rozhovoru nebyly jasné. Ne vždy se ale mým narátorkám dařilo samostatně vyprávět při našem prvním setkání a došlo tak k situacím, kdy jsem otázky, které bych ideálně vznesla až při druhém rozhovoru, použila dříve. V případě narátorek Miroslavy K. a Ilony S. jsem (nejen) z tohoto důvodu druhý rozhovor nerealizovala. Nabyla jsem dojmu, že by již nemohl přinést žádné další relevantní informace a nechtěla jsem narátorky (a v druhém případě také sebe) vystavovat zbytečnému stresu. Otázky, na které jsem se zaměřovala, a které byly následně rozvíjeny, byly následující: *Jak vypadal váš běžný den? Kam jste se chodili v Čejetičkách bavit? Jak jste trávili dovolené? Jak probíhaly oslavy svátků (Vánoce, Velikonoce aj.)? Ovlivnily váš život velké historické události jako Pražské jaro a Sametová revoluce?* Výstupy rozhovorů bylo poté potřeba propojit s údaji obsaženými v jiných typech pramenů a následně se snažit zrekonstruovat reálný obraz dané události či doby.¹⁰

¹⁰ VANĚK, Miroslav; MÜCKE, Pavel; PELIKÁNOVÁ, Hana. *Naslouchat hlasům paměti: teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. S. 20.

2.4. Analýza a interpretace rozhovorů

Realizací rozhovorů můj výzkum v podstatě pouze začal. Bezprostředně po každém uskutečněném rozhovoru jsem se snažila vypracovat protokol, do kterého jsem zaznamenala všechny jeho okolnosti, a to včetně pocitů, které ve mně vyvolal. To mi posléze velmi usnadnilo psaní interpretační části práce, jelikož samotný přepis rozhovorů v mém případě probíhal někdy i se značným časovým odstupem. V mých záznamech tak například stojí, že má babička se na rozhovor připravovala předem a udělala si časovou osu se všemi důležitými událostmi svého života. Během rozhovoru tak většinou pouze četla z papíru, a ačkoli jsem se snažila do babiččina monologu nenásilně zasahovat dotazy, abychom se dostaly spíše k volnému vyprávění, nebyla jsem úspěšná. V rozhovoru se jednou dokonce objeví věta „*Todle nevím, co mám napsanýho.*“¹¹

Důležitou okolností rozhovorů zaznamenanou v protokolech s narátorkami z generace matek, Miluší S. a Miroslavou K., bylo, že se nahrávání konalo v domě mé babičky a přítomny byly všechny tři ženy. Stejná situace se následně opakovala i v případě narátorky z generace dcer, Ilony S. Ve snaze poskytnout svým narátorkám co největší komfort při nahrávání rozhovoru jsem tak v tomto případě bohužel dala všanc jeho kvalitu. I když byly přítomné ženy, se kterými rozhovor veden nebyl, instruovány, aby do nahrávání nijak nezasahovaly, realita byla zcela opačná, což dokládá například věta Miluše S. při rozhovoru s Miroslavou K. „*Ale my do toho kecáme. Nevadí to, Moni?*“¹² Reálně to vadí, jelikož jsem cítila, že je Miroslava K. (a nejen ona) pod tlakem názorů svých přítelkyň. Podobnou skutečnost jsem musela zaznamenávat ještě jednou, kdy bylo narátorkiným přáním uskutečnit rozhovor v kavárně. V tomto případě to ale znamenalo pouze nižší kvalitu zvukového záznamu kvůli přítomnému hluku, což obecně považuji za menší potíže, než jakou byly zásahy třetí osoby. Ostych při sdělování informací v kavárně mezi ostatními hosty jsem v tomto případě nepocítila.

V protokolech rozhovorů s další narátorkou jsem si zaznamenala své technické potíže, kdy došlo k vybití baterie v diktafonu. Ačkoli jsem si toho všimla téměř okamžitě a diktafon nahradila mobilním telefonem, mám za to, že tato událost narušila

¹¹ Rozhovor s Jiřinou V. vedla dne 25. 3. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

¹² Rozhovor s Miroslavou K. vedla dne 19. 7. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

tok myšlenek narátorky, neboť rozhovor brzy poté skončil. Na druhou stranu se díky tomu ukázalo, že mnou vlastněný diktafon má problémy s ukazatelem kapacity baterie a je tedy potřeba jej nahradit novým.

Sama jsem si bohužel vědoma, že okolnosti mnou vedených rozhovorů nejsou ideální. Ačkoli mám nastudované všechny zásady dobrého orálně-historického rozhovoru, jejich použití v praxi je pro mě stále místy obtížné. Za svou největší slabinu pak považuji právě to, že se ke svým narátkám snažím být empatická a ve všem jim vyhovět v zájmu připravit jim co možná nejpříjemnější prostředí. Rozumím tomu, že mě jako cizí osobu někdo nechce pozvat k sobě domů a narušit tak své soukromí. Ostatně, ono soukromí mi z velké části odhalují již v rozhovorech, proto je možná neutrální půda u mých narátorek tak žádaná.

Po vyhotovení prepisů rozhovorů jsem se následně snažila každý rozhovor rozčlenit do tematických okruhů, které jsem měla v plánu více rozebírat v interpretační části práce. Zde bylo potřeba věnovat pozornost „(...) rovině faktografické, ale také výpovědní hodnotě, frekvenci a prostoru, který jim narátor věnoval, míře jeho zájmu, otevřenosti, originalitě jeho podání apod.“¹³ Jak bude podrobněji popsáno níže, rozhodla jsem se zaměřit na tři velké tematické okruhy, a to: rodinný život, pracovní uplatnění a volný čas. Při této analytické práci s textem jsem se zaměřovala také na všechny zvláštnosti, které byly z rozhovoru patrné. V rozhovorech s mými narátkami jsem si tak například vyznačovala místa, ve kterých se opakovaly určité věty či tvrzení. Pro starší generaci žen se ukázalo v různých obměnách býti charakteristické tvrzení, že dříve (myšleno v době takzvané normalizace) „*lidi k sobě měli blíž*.“¹⁴ Kromě výše zmíněného jsem se snažila všimnout si také toho, jak narátorky řadí své vyprávění a jaká témata samy vybírají. Zde se ukázalo, že ačkoli jsem při prvním rozhovoru nechala narátorky volně vyprávět o svém životě, naprostá většina z nich tematizovala zejména období svého mládí, a nedávné události, potažmo současnost, do svého vyprávění téměř nezahrnovala.

V tomto bodě se již velmi přibližujeme a snad i kryjeme s poslední částí práce s rozhovory – jejich interpretací. „Pod pojmem interpretace chápeme takové postupy,

¹³ VANĚK, Miroslav; MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2011. ISBN 978-80-246-2931-5. Str. 175.

¹⁴ Rozhovor s Miroslavou K. vedla dne 19. 7. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

při nichž badatel na základě strukturované, analyzované výpovědi narátora vysvětluje smysl jak toho, co bylo v rozhovoru (v biografickém vyprávění) řečeno výslovně, tak smysl, který v narátorově sdělení odkrývá či vysvětluje, případně zařazuje do kontextu daného charakterem celého projektu.¹⁵ Při interpretaci jsem se proto snažila jít takzvaně *za* rozhovory a odkrývat i ty významy a spojitosti, jež nebyly explicitně vysloveny. Je samozřejmě nasnadě v tuto chvíli uvést, že různí lidé mohou stejné věci interpretovat různými způsoby. Mé intepretace je tak proto potřeba chápat spíše jako možnost výkladu než definitivní a uzavřené fakty. Troufám si nicméně tvrdit, že subjektivita zde není ničím, co by degradovalo hodnotu výzkumu, ale spíš naopak. Samotné interpretaci rozhovorů je věnována celá kapitola s názvem *Ženy (z) Čejetiček*.

2.5. Etika výzkumu

Etickými a legislativními pravidly se při svých výzkumech musí řídit všichni výzkumníci a proto jsem ani já nebyla výjimkou. Všechny mé narátorky dostaly hned při prvním setkání k podpisu *Informovaný souhlas*, který je seznámil s účely, cíli a postupy mého výzkumu a zároveň i s jejich právy. Narátorky byly díky tomuto dokumentu také obeznámeny se způsobem zaznamenání a uložení nahrávky a jejím možném budoucím využití. V neposlední řadě byly všechny zúčastněné informovány o zpracování osobních údajů GDPR. Jeden výtisk souhlasu byl vždy ponechán dané narátorce a druhý uložen do archivu mě jako tazatelky. Jedna z narátorek v tomto bodě vyjádřila zájem přečíst si hotovou verzi práce, čemuž jsem se zavázala v případě úspěšné obhajoby vyhovět. Nicméně ačkoli vnímám, že je přinejmenším slušné dát narátorce práci k dispozici, neboť bude stejně součástí veřejného deponitáře závěrečných prací, začala jsem směrem k narátorce a její mamince cítit určitý závazek. Možnost, že bych některou z nich mohla svou interpretací urazit či zranit, pro mě byla skličující.

Při provádění výzkumu jsem se vždy snažila o citlivý přístup ke svým narátorkám. Nikdy jsem je proto nenutila otevírat témata, která by jim mohla být

¹⁵ VANĚK, Miroslav; MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2011. S. 188.

z jakéhokoli důvodu nepříjemná. Jedním z takových témat pro mne byla smrt blízkého člověka. Jelikož jsou tři ze starších narátorek vdovy, byla smrt manžela jednou z událostí, které nějakým způsobem proměnily jejich životy. A ačkoli všechny narátorky zmínily smrt svého životního partnera samy, zaznamenala jsem, že jsem to já, kdo se okamžitě snažil změnit téma a tuto událost více nerozebírat. Do jisté míry je to zřejmě způsobeno smrtí mého dědečka, babiččina manžela, s nímž se stále obtížně vyrovnávám nejen já, ale i babička a zbytek rodiny. Na rozdíl ode mě by ale mým narátorkám zřejmě pomohlo téma otevřít a ventilovat, k čemuž jsem jim kvůli osobním blokům bohužel nedala prostor.

Právě v tomto okamžiku jsem pocítila, že se projevila osobní zainteresovanost v tématu, tedy fakt, že provádím výzkum i mezi svou rodinou, která má svého *kostlivce ve skříni*. Uvědomila jsem si, že ačkoli jsem se snažila chovat profesionálně a vést rozhovory s nadhledem, ne vždy se mi to podařilo. Vyrovnat jsem se musela i s tím, že je potřeba nahlížet na svou rodinu kriticky a bez idealizace, navíc s vědomím, že nabyté informace budou veřejně publikovány. Musela jsem si například připustit, že můj pradědeček byl vysoce postavený komunistický funkcionář, ačkoli je v rodinných vzpomínkách zachován jako veskrze hodný dědeček, který nechával vnučky skákat po kožené sofa ve své kanceláři. Žádná ze vzpomínek mé rodiny neobsahuje kritiku pradědečkova zaměstnání, ale často se objevují jeho ospravedlnění. Snažila jsem proto udržet si zdravý výzkumnický odstup a nadhled a nesklouznout k autocenzuře jen proto, že jde o mou rodinu. Bylo pro mě důležité si v tomto bodě uvědomit, že to, kdo byli moji předkové, neovlivňuje to, kdo jsem nyní já a kdokoli další z mých příbuzných.

Během výzkumu došlo z mé strany také k vyřazení jedné z narátorek právě, podle mého soudu, z etických důvodů, což jsem již zmiňovala výše. I přes to, že narátorka a zejména její syn, který o ni pečuje, souhlasili s poskytnutím rozhovoru, již v jeho průběhu mi bylo zřejmé, že jeho vedení je pro narátorku vzhledem k jejímu duševnímu a fyzickému stavu nedůstojné. Rozhovor jsem nicméně dotočila, nepřistoupila jsem k předčasnému ukončení, abych narátorku neurazila, ale druhý rozhovor jsem již nerealizovala. Paní Libuše R. zemřela v dubnu roku 2022.

2.6. Výzkum každodennosti

Zkoumání životů *obyčejných* lidí, o které se pokouším v této práci, se již z principu zaměřuje zejména na jejich každodennost. V této části práce bych se proto ráda zmínila o tom, co vlastně pojem každodennost znamená, a zaměřila se také na historii výzkumu každodennosti.

Pojem každodennost v sobě nese jak prostorový, tak i časový rozměr. „Je to místo, kde lidé žijí a prožívají své všední životy, a zároveň neustávající běh dnů, v němž se tyto životy odvíjejí a jež vyplňují svými rutinními projevy.“¹⁶ Jednoduše bychom tak mohli říci, že jde o to, co je v lidském životě takzvaně na denním pořádku. Každodennost je ustavována právě svým neustálým opakováním těchto činností a zejména pak také interakcí člověka se svým okolím, čímž zaujímá svou roli ve společnosti. Dalo by se říci, že každodennost je emancipačním nástrojem člověka, a to v tom smyslu, že on sám je jejím tvůrcem a tedy i tím, kdo utváří historii.¹⁷

Je více než patrné, že události *velkých dějin* se dotýkaly každodenního života *obyčejných* lidí jen zřídka. Proměny v jejich životech nekorrespondují ani tak s politickými či vojenskými událostmi, ale spíše s jejich sociálním postavením, pohlavím, věkem nebo regionem, ve kterém žijí. Přesto se ale většina starších historických záznamů zaměřuje právě na tyto velké události. Orientace výzkumu na každodenní život ve společnosti přišla až ve druhé polovině 20. století a souvisela z velké části s rozvojem *demokratického* přístupu k dějinám. Kritiku tradičních přístupů historického bádání můžeme zaznamenat například u příslušníků druhé generace francouzské historiografické školy *Annales*. V průběhu doby se ustanovily dva základní přístupy ke studiu každodennosti. „Na jedné straně se historikové soustředili na výzkum hmotných daností lidského světa a pokusili se poznat jejich proměnu v delším časovém trvání. Zabývali se tedy široce pojatou hmotnou kulturou a věnovali pozornost vnímání času a prostoru, biologickému řádu, hospodářství, výživě, nápojům, bydlení, odívání, energiím, dopravě, technickým inovacím nebo peněžnictví.“¹⁸ Zastánci druhého

¹⁶ SEDLÁK, P. Každodennost jako předmět a koncept dějepisného poznání. In: *Soudobé dějiny*, 2013, vol. 20, iss. 1-2, p. 120-157. s 122

¹⁷ SEDLÁK, P. Každodennost jako předmět a koncept dějepisného poznání. In: *Soudobé dějiny*, 2013, vol. 20, iss. 1-2, p. 120-157. s 133

¹⁸ KUBEŠ, Jiří. *Dějiny každodennosti II (1500-1750)* [elektronická skripta]. ©2007-2012 [cit. 2021-04-19]. Dostupný z: <http://uhv.upce.cz/upload/skripta2012.pdf>. s. 8

přístupu ale oponovali s tím, že takto se z historie vytrácí onen jedinec, o nějž by mělo jít především. Zaměřili se proto na oblast nemateriálního světa a pokoušeli se zjistit „(...) do jaké míry může být člověk aktivním spoluvůrcem svého života.“¹⁹ V souvislosti s tímto přístupem je pak více než vhodné alespoň zmínit přelomové dílo představitele italské školy Carla Ginzburga s názvem *Sýr a červi*. Pro orální historii jsou pak klíčovým dílem *Dějiny všedního života a sociální kultura v Porúří 1930–1960*, v nichž Lutz Niethammer „(...) zkoumá na základě detailní analýzy ústních vzpomínek zkušenosti z fašismu a z poválečného období v Porúří.“²⁰

S rozvojem dějin každodennosti, ke kterému se přirozeně váže i historický vývoj rodiny, došlo také k rozvoji bádání o ženách. Jak historikové a historičky brzy zjistili, ženy jako by v dějinách neměly žádné místo. Nejprve proto bylo nutné vůbec uznat, že ženy mají své vlastní dějiny. Jako průkopníky v tomto oboru můžeme označit Annette Kuhn a Jörn Rüsen, kteří od roku 1979 vydávali řadu s názvem *Žena v dějinách*. Dalšími významnými historičkami jsou pak Claudie Honegger a Bettina Heintz, které společně vydaly knihu s názvem *Úskoky bezmoci. K sociálním dějinám ženských forem odporu*, čímž otevřely otázku „(...) po ženské světlivosti a nasměřovaly výzkum k problémům všedního dne, představ o sobě samých a životního prostoru žen v dějinách.“²¹ Na tento trend následně úspěšně navázaly Karin Hausen a její *Ženy hledají své dějiny*, Gisela Bock se svými dílem *Dějiny, dějiny žen, dějiny rodu* a Carola Lipp s *Náměty k metodické diskusi. Kulturněantropologická, sociálněvědná a historická východiska výzkumu vztahu mezi pohlavími*.

Dnes panuje mezi historiky shoda v tom, že výzkum každodennosti v sobě mísí více různých metodologických přístupů, které vycházejí především z etnografie a sociologie. Může tak jít například o dějiny mentalit, historickou antropologii či mikrohistorii.²² Díky tomu všemu se tak dějinám vrací jejich lidství. Já sama jsem toho

¹⁹ KUBEŠ, Jiří. *Dějiny každodennosti II (1500-1750)* [elektronická skripta]. ©2007-2012 [cit. 2021-04-19]. Dostupný z: <http://uhv.upce.cz/upload/skripta2012.pdf>. s. 8.

²⁰ DÜLMEN, Richard van. *Historická antropologie: vývoj, problémy, úkoly*. Praha: Dokořán, 2002. ISBN 80-86569-15-2. s. 29

²¹ DÜLMEN, Richard van. *Historická antropologie: vývoj, problémy, úkoly*. Praha: Dokořán, 2002. ISBN 80-86569-15-2. s. 33

²² KUBEŠ, Jiří. *Dějiny každodennosti II (1500-1750)* [elektronická skripta]. ©2007-2012 [cit. 2021-19-04]. Dostupný z: <http://uhv.upce.cz/upload/skripta2012.pdf>. s. 9

názoru, že lidé, kteří byli dříve pro historiky neatraktivní, mají historii co nabídnout. I to je tak jeden z důvodů, proč se každodennost stala ústředním tématem této práce.

2.7. Kolektivní paměť

Způsob, jakým lidé, a tedy i mé narátorky, vzpomínají a konstruují své vzpomínky, není náhodný. Lidská paměť jako taková se totiž podle Maurice Halbwachse „(...) konstituuje, funguje a reprodukuje v sociálních rámcích, které jsou vytvářeny lidmi žijícími ve společnosti.“²³ Logicky se tedy obsahy paměti mezi lidmi přenáší ústně, pomocí slov, ale také písemnou a obrazovou formou²⁴. Lidské vzpomínky proto nemají nikdy pouze individuální povahu, ačkoli tak mohou být prezentovány. Je to vlastně spíše jakási kolektivní práce celé společnosti, ve které se pohybujeme. Jednou z nejvýraznějších vlastností paměti je navíc selektivita, což znamená, že všechny obsahy, které jsou do paměti uloženy, se v průběhu času neustále proměňují a nepříjemné vzpomínky mohou být i zcela vytěšňovány.

Zkoumání fenoménu kolektivní paměti se největšího rozmachu dočkalo v poslední čtvrtině dvacátého století, kdy se zejména francouzští badatelé vrátili k dílu Maurice Halbwachse, aby na těchto základech rozvíjeli nové myšlenky o místech paměti (Pierre Nora) a práci paměti (Paul Ricoeur). Maurice Halbwachs kolektivní paměť odlišoval od historie jako takové jejím nepřetržitým vývojem, který nemá určité hranice či dělicí čáry. To jej dovedlo až k myšlence, že neexistuje pouze jedna kolektivní paměť, existuje jich několik zároveň, překrývají se vzájemně nebo následující po sobě v jednotlivých oblastech společnosti.

V 70. letech 20. století napsal Pierre Nora své dílo *Místa paměti*. Sám autor k tomuto výzkumu dodává: „Pokud bychom ještě žili svou pamětí, nepotřebovali bychom jí zasvěcovat místa. Nebylo by míst, neboť by nebylo paměti unášené dějinami“²⁵ Paměť tedy podle Nory přestává být jakýmsi jasně vybavovaným poutem

²³ MASLOWSKI, Nicolas, ŠUBRT, Jiří. *Kolektivní paměť: k teoretickým otázkám*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2689-5. Str. 17.

²⁴ Takto kódované obsahy paměti spojuje Jan Assman s výrazem kulturní paměť.

²⁵ NORA, Pierre. *Mezi pamětí a historií: problematika míst*. Cahiers du CEFRES. N° 10, Antologie francouzských společenských věd [online], 2010 [cit. 2022-04-23]. Dostupné z: https://www.cefres.cz/IMG/pdf/nora_1996_mezi_pameti_historii.pdf. s. 42

s minulostí. Proto, abychom o tato pouta nepřicházeli, je potřeba historické události spojovat s místy paměti. Těmi pak nemusí být jen ulice či pomníky, ale třeba i učebnice dějepisu.

Aleida a Jan Assmanovi navázali na své předchůdce se svým výzkumem druhů kolektivní paměti. Jako nejdůležitější můžeme zmínit koncept kulturní paměti, jejíž funkcí je jakési kulturní zachování druhu. Jedná se o „(...) souhrnné označení všeho vědění, jež řídí jednání a prožívání určité společnosti ve specifickém rámci vzájemného působení a jež se předává z generace na generaci opakovaným osvojováním a zasvěcováním.“²⁶ Druhým konceptem kolektivní paměti od manželů Assmanových je pak komunikativní paměť. Ta zahrnuje všechny podoby paměti, které jsou založeny na každodenní komunikaci. A právě na tento druh paměti se zaměřuje orální historie. Komunikativní paměť přetrvává mezi skupinou osob do odchodu nejstarší generace, přibližně tedy kolem 80 let, a poté se přirozeně promění v paměť kulturní, symbolizovanou například prostřednictvím tradic.

V případě mého výzkumu se všechny narátorky alespoň nějakou dobu pohybovaly ve stejné společnosti, což samozřejmě formovalo i jejich vzpomínky. Tři narátorky (Jiřina V., Miluše S. a Miroslava K.) z generace matek v malém společenství v Čejetičkách stále žijí a interagují mezi sebou. A protože „prostorově bývají vzpomínky zakotveny např. v tom, co reprezentuje domov: dům, vesnice, město, země. K prostoru náleží také určitý systém věcí a objektů. Skupina, která je nositelem této paměti, směřuje k tomu, vytvořit a zajistit si místa, která slouží k udržení vzpomínek. Tato místa jsou symbolem její identity.“²⁷ Předpokládala jsem tedy ještě před započítím nahrávání rozhovorů, že zde bude efekt kolektivní paměti patrnější než u zbylých narátorek. Když se pak navíc rozhovory s Miluší S. a Miroslavou K. uskutečnily za přítomnosti všech tří zmiňovaných narátorek, bylo možné pozorovat, jak jsou vzpomínky vyvolávány a přetvářeny zcela bezprostředně v daný okamžik. Obraz minulosti, který byl nějakým způsobem v daný okamžik zachycen a již v této chvíli přestal být reálným obrazem, se najednou znovu skládal za působení dnešních okolností, zkušeností a přítomnosti

²⁶ KRATOCHVIL, Alexander (ed.). *Paměť a trauma pohledem humanitních věd: komentovaná antologie teoretických textů*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2015. ISBN 9788074701092. s. 51

²⁷ PFEIFEROVÁ Štěpánka; ŠUBRT Jiří. Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání. In *Historická sociologie* 2010, Vol. 2 No. 1, s. 16.

ostatních osob. Skupina začala typicky zdůrazňovat svou jedinečnost a odlišnost *svých* dějin, a každá z narátorek zaujala specifickou sociální roli. Zde uvádím úryvek, ve kterém narátorky diskutují o pionýrském úboru:

„Miroslava K.: *Šátek mám asi ještě možná doma.*

Miluše S.: *Já taky mám doma šátek pionýrskéj schovanéj.*

Monika P.: *To mi je musíte někdy ukázat.*

Miluše S.: *No, to je normálně červeněj takovej.*

Miroslava K.: *Takovej dederonovej²⁸, že jo, byl.*

Jiřina V.: *Z červený látky.*

Miluše S.: *Jo, dederonovej, ale napřed byl normálně bavlněnej. Takhle.*

Miroslava K.: *Jo, máš pravdu, ano.*

Jiřina V.: *Počkej, ale to jsme měli modrou sukni.*

Miroslava K.: *My jsme trenýrky měli.*

Miluše S.: *Skládanou!*

Jiřina V.: *Skládanou.*

Miluše S.: *Skládanou modrou sukni, k tomu bílou košili.*

Miroslava K.: *Trenýrky jsme měli.*

Jiřina V.: *Ano. A šátek jako pionýři.*

Miluše S.: *No a kluci měli kalhoty a taky bílou košili a šátek, no. Já mám fotky, jak tam stojím, takhle dělám.* ²⁹

Tato situace, která se obecně při vedení rozhovorů nedoporučuje, mi nicméně právě díky tomu dala možnost bezprostředně pozorovat působení kolektivní paměti. Vzpomínky zkrátka potřebují být vyslovovány, aby se udržely při životě, a zvolený jazyk určuje další směr, kterým budou ohýbány. Jako orální historičce mi jde ale právě o onu autenticitu, kterou mohu z rozhovorů vytěžit, proto celý tento fenomén vnímám jako přínosný. Uvědomuji si zároveň, že efekt kolektivní paměti v tomto případě působí i na mne samotnou, neboť realizuji výzkum také se svou vlastní rodinou, v prostředí, které mne formovalo, a jehož vliv je dodnes patrný. „Každá rodina totiž reprodukuje

²⁸ Označení výrobku pocházejícího z NDR.

²⁹ Rozhovor s Miroslavou K. vedla dne 19. 7. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

pravidla a zvyky, které existovaly ještě před tím, než její současní členové přišli na svět.“³⁰ Zcela oprostít se tak od těch vlivů nelze, proto je nutné si je alespoň uvědomit a přiznat čtenáři této práce.

2.8. Období mezi lety 1968 a 2000 v Československu a Česku

Svůj výzkum v této diplomové práci jsem vymezila obdobím mezi lety 1968 a 2000, a to zejména proto, že dané období v podstatě rámuje dospělost a rané stáří narátorek první generace a dětství a ranou dospělost narátorek druhé generace. Obě skupiny žen v této době změnilly své sociální role a navíc do jejich života zasáhla alespoň jedna zásadní historická událost. Zatímco generace matek vstoupila do manželství a porodila své první potomky v období Pražského jara a následné takzvané normalizace, generace dcer dané životní události prožívala kolem Sametové revoluce a v 90. letech 20. století. Rok 1968 byl tedy velkým historickým milníkem, ke kterému je možné se vztahovat. V roce 2000 pak Čejtičky zasáhla takzvaná stoletá voda. Ze svého koryta se vylila nejen místní Jizera, ale i okolní řeky jako Labe, Vltava a Berounka. Ničivé povodně pro mne tak symbolicky uzavřely zkoumané období a svou silou spláchly celou předchozí éru. Při mém výzkumu mě přirozeně zajímalo, zda a případně jak tyto historické zkušenosti ovlivňovaly každodenní život mých narátorek. Na následujících řádcích se proto budu věnovat zmiňovanému historickému pozadí, aby bylo možné výpovědi narátorek posléze zasadit do kontextu.

Rok 1968, který představuje spodní hranici období sledovaného v této diplomové práci, je charakteristicky spojován s Pražským jarem. Toto období mají dosud ve svých vzpomínkách pouze ženy z první zkoumané generace – matky. Během tohoto období byla zdůrazňována specifická československá cesta k socialismu a národní zájem. Myšlenky reformních komunistů, i díky jejich kritickému a otevřenému přístupu, zaujaly a získaly podporu většiny občanů. Uvolněnější společenská atmosféra se promítala do životů jednotlivců i do kultury. Konzervativní křídlo KSČ se nicméně k myšlenkám stoupců demokratického socialismu nestavělo kladně. Představovali pro ně spíše likvidátory marxismu-leninismu a pejorativně je nazývali revizionisty.

³⁰ MASLOWSKI, Nicolas, ŠUBRT, Jiří. *Kolektivní paměť: k teoretickým otázkám*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2689-5. Str. 20.

Novým prvním tajemníkem KSČ se nicméně zkraje roku 1968 stal stoupenec demokratického socialismu Alexandr Dubček.

Dne 21. srpna 1968 došlo k vojenské intervenci vojsk Varšavské smlouvy, která měla zamezit dalšímu rozvoji socialismu s lidskou tváří na našem území a zároveň tak i jejímu rozšíření do dalších zemí sovětského bloku. 18. října byla navíc podepsána Smlouva o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk na území ČSR. To samozřejmě přispělo k protiruským náladám ve společnosti, jak dokládá i vzpomínka mojí babičky na svou tchyni pocházející z Ukrajiny. „*No, a musím říct, že teda Táňa to měla v práci hrozně špatný, protože byla Ruska, že jo, takže ji aj zastřelit chtěli a takový.*“³¹ Z této vzpomínky je bohužel zřejmé, že lidé nedokázali rozlišit mezi Rusy a Ukrajinci a zároveň uplatňovali princip kolektivní viny. Díky této zkušenosti své tchyně ale babička jako jediná z narátorek dokázala s odstupem zhodnotit situaci a neprojevalo se u ní protiruské smýšlení. „*Ale ty vojáci za to nemohli, řekněme si to narovinu. Je sem nahnali.*“³²

Reformátory ve vedení KSČ postupně vystřídali konzervativci ochotní plnit rozkazy z Moskvy. V dubnu roku 1969 ve funkci prvního tajemníka KSČ vystřídal Alexandra Dubčeka prosovětský Gustav Husák a započalo tak dvacet let trvající období, pro které se vžil název takzvaná normalizace. Takzvanou je normalizace nazývána především proto, že „KSČ se nepřiklonila k hromadným drastickým ideologicky motivovaným nezákonným represím stalinistického socialismu 50. let. (...) Nadále byl vyžadován na odiv dávaný souhlas (...), nicméně ideologično padesátých a šedesátých let se vytratilo spolu se ztrátou autentičnosti komunistického systému v důsledku srpnové okupace.“³³ Podpora komunistické strany se jednoduše ritualizovala a pozornost občanů se odvedla od politických aktivit k těm soukromým. K útlumu napětí uvnitř společnosti měl posloužit růst životní úrovně obyvatel zabezpečený nově vzniklými sociálními dávkami zaměřujícími se na rodiny s dětmi a seniory a zmrazením cen některého zboží (potravin a paliv). Celkově nehybnou atmosféru každodenního života v normalizačním období narušilo jen máloco, nicméně minimálně jedna událost

³¹ Rozhovor s Jiřinou V. vedla dne 25. 3. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

³² Rozhovor s Jiřinou V. vedla dne 25. 3. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

³³ RATAJ, J., HOUDA, P. Československo v proměnách komunistického režimu. Praha: Oeconomica, 2010. ISBN: 978-80-245-1696-7. Str. 352.

přinutila normalizační režim k určité akci, a to vystoupení Charty 77, po kterém již bylo až do konce 80. let zřejmé, že tento režim má nejen vnější, ale i vnitřní protivníky, jež se mu nikdy nepodařilo zcela potlačit.

V roce 1985, kdy nastoupil do čela Sovětského svazu Michail Gorbačov, se klíčová role Sovětského svazu začala hroutit, a to hlavně díky jeho politice nevměšování se do národních specifik jednotlivých států. Ztráta dozoru a protektorství, na kterém byli Českoslovenští představitelé závislí, znamenala ztrátu jistot a také legitimacy celé normalizace.³⁴ V roce 1987 vystřídal na pozici generálního tajemníka ÚV KSČ Gustava Husáka slabý kandidát Miloš Jakeš. Změny v politickém uspořádání pak započalo násilné potlačení povolené demonstrace na Národní třídě v Praze dne 17. listopadu 1989. Již 19. listopadu vzniklo hnutí Občanské fórum a započalo jednání s vedením státu o jeho možné demokratizaci. Nutno dodat, že z počátku nebylo připraveno na zhroucení režimu a převzetí vlády. „Jednoduchá odpověď na prostou otázku, proč starý režim zkolaboval tak hladce, zní, že nakonec už nevyhovoval nikomu. Nejen těm, kdož byli v opozici, ale ani těm, proti komu opozice stála. Nejen těm dole, ale i těm nahoře.“³⁵ Po odstoupení Gustava Husáka z prezidentské funkce byl následně Federálním shromážděním jednomyslně zvolen novým československým prezidentem Václav Havel.

V roce 1990 se v Československu konaly první svobodné volby, z nichž vzešla nekomunistická vláda. V tom samém roce došlo později také k přejmenování Československé socialistické republiky na Československou federativní republiku. Zároveň s tím docházelo ke stále silnějšímu národnostnímu tření mezi Čechy a Slováky, které vyústilo v rozpad Československa a vzniku dvou nezávislých republik – České republiky a Slovenské republiky v roce 1993. Mezi lety 1992 a 1994 nejprve Československá federativní republika a následně samostatná Česká republika přistoupily k transformaci hospodářství prostřednictvím privatizace státního majetku. Jednou z prvních etap, kterou začal proces privatizací, byla tzv. malá privatizace. Ta spočívala v převodu zejména provozoven maloobchodu a služeb ve vlastnictví státu do

³⁴ RATAJ, J., HOUDA, P. Československo v proměnách komunistického režimu. Praha: Oeconomica, 2010. ISBN: 978-80-245-1696-7. Str. 390

³⁵ MOŽNÝ, Ivo. *Proč tak snadno...: některé rodinné důvody sametové revoluce: sociologický esej*. Vyd. 2. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. Sociologické aktuality. ISBN 80-85850-80-x. Str. 62

vlastnictví nestátních subjektů a probíhala prostřednictvím dražeb. Následná tzv. velká privatizace se týkala středních a velkých podniků, kdy docházelo k jejich přeměně v akciové společnosti. Velká privatizace probíhala formu veřejných dražeb, veřejných soutěží, přímých prodejů, ale zejména pak prostřednictvím kuponové privatizace, kdy měli občané možnost levného nákupu kuponové knížky s určitým počtem kuponů, za něž mohli následně získat vlastnický podíl ve státem vlastněné společnosti. Jolana H. vzpomíná na kuponovou privatizaci, ze které těží dodnes, pozitivně: „(...) jsem si koupila půl knížky Český Telekom, takže to je vlastně O2 ted'ka, a daří se jim asi dobře, protože furt dostávám dividendy. Pořád to mám. (...) Tudle jednu knížku jsem si koupila, jako že jsem si koupila ty akcie sama, z těch fondů, a z toho mám ty dividendy. Každý rok mi choděj.“³⁶ Podstatnou součástí transformace společnosti byly také restituce, čili navrácení majetku znárodněného bez náhrady jeho původním majitelů. K privatizacím nicméně nebyly vytvořeny dostatečné kontrolní mechanismy, což otevřelo možnosti tzv. tunelování, jednomu z charakteristických rysů 90. let 20. století v České republice. Roku 2000 vstoupila Česká republika do Severoatlantické aliance (NATO). Celková nálada ve společnosti se změnila a nepřitelem lidu se stali lidé, kteří se socialismem jakkoli souzněli. Na to vzpomíná i Jiřina V. „Jako víš co, potom v 89 to děda měl taky špatný, že jo, protože každej cinkal klíčema a to... A že byl komunista, že jo a to... Takže ty chlapi, no, dávali mu to sežrat. Měli blbý kecy, řeči na něj, i když on si myslím, že v životě toho nevyužíval. Furt dělal rukama.“³⁷ Jak můžeme vidět, na pozadí všech těchto politických změn tu stále byli lidé, kteří se snažili žít své normální, obyčejné životy.

2.8.1 Postavení žen mezi lety 1968 a 2000

Vzhledem k tomu, že je tato diplomová práce věnována výhradně ženské zkušenosti, považuji za více než vhodné zmínit se také o ženském postavení ve společnosti ve zkoumaném období. V této části práce bych se proto ráda zaměřila zejména na dostupná fakta ohledně ženských práv a možností. Jejich porovnání s realitou, jakou žily mé narátorky, se budu věnovat až v interpretační části práce.

³⁶ Rozhovor s Jolanou H. vedla dne 29. 5. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

³⁷ Rozhovor s Jiřinou V. vedla dne 25. 3. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

Postavení žen za (a v) socialismu zaznamenalo určitý posun k jejich zrovnoprávnění s muži. Ve mnou zkoumaném období již například bylo zcela běžné (nutno dodat, že ale také žádoucí), aby byla žena zaměstnaná, a její doménou tak nebyla pouze domácnost a péči o ni. To souviselo zejména s marxistickým pojetím ženské otázky, které chápe ženin útlak jako historický problém, nikoli problém jejího pohlaví, čímž se podle něj také otevřela cesta k jeho odstranění.³⁸ Žena, která vstupuje do veřejného sektoru, se tím v určitém smyslu vyrovnává muži, a její postavení ve společnosti se zvyšuje. Ačkoli to pro mnohé ženy znamenalo krok k jejich nezávislosti, nejednalo se o všeobecně platnou premisu. Ženy, které jednoduše preferovaly klasické rozdělení rolí, kdy žena zůstává v domácnosti a stará se o rodinu, neměly na výběr a i jim byla státem vnucena role pracující ženy. Od roku 1964 nicméně dostaly matky dětí do 15 let věku alespoň možnost práce na zkrácený úvazek. Stát ovšem preferoval, a tedy i finančně zvýhodňoval, zejména fyzicky orientovanou práci, kterou ovládali především muži, což umožňovalo vytvoření propasti mezi finančním ohodnocením žen a mužů. Tradiční rozdělení rolí v domácnosti navíc ženám znemožňovalo zaujmout vyšší, časově náročnější a lépe placené pracovní pozice. Toto přetrvávající tradiční rozdělení rolí tak ženu uvrhá do koloběhu práce v zaměstnání, z něž odchází do domácnosti, kde ji čeká další, tenkrát však již neplacená práce. V souvislosti s tímto fenoménem tak feministické teorie hovoří o tzv. druhé směně. Dále „k [ženiným] povinnostem patří pravidelně vedle organizace 'rodinného provozu' i správa finančních prostředků (...).“³⁹ Fakt, že ženám sice přibyla práce v zaměstnání, ale nedošlo již k rozložení domácích prací mezi oba partnery, přispíval k psychické zátěži dopadající na ženy.

Nejdůležitější *funkcí* socialistické ženy tak (i přes její zapojení do pracovního procesu) i nadále zůstávalo mateřství. Stát proto přijal celou řadu opatření zaměřujících se na ženy – matky a jejich potomstvo. Jedním z nejvýraznějších je kolektivní výchova dětí uskutečňovaná pomocí veřejných institucí, se kterou se začalo již v 50. letech. Umístění dětí do jeslí a mateřských škol mělo pracujícím matkám pomoci se starostí o jejich ratolesti v době jejich pobytu v zaměstnání a zároveň přesunout část výchovy dětí

³⁸ WAGNEROVÁ, A. *Žena za socialismu. Československo 1945-1974 a reflexe vývoje před rokem 1989 a po něm*. Praha: Sociologické nakladatelství. 2017. ISBN:978-7419-252-4. Str. 23.

³⁹ WAGNEROVÁ, A. *Žena za socialismu. Československo 1945-1974 a reflexe vývoje před rokem 1989 a po něm*. Praha: Sociologické nakladatelství. 2017. ISBN:978-7419-252-4. Str. 141.

do rukou státu. Během druhé poloviny 60. let se nicméně začalo otevřeněji hovořit o dopadech vztahu matky a dítěte na dětský vývoj, zejména pak s důrazem na batolecí období. A zřejmě i díky tomu docházelo k postupnému prodlužování mateřské dovolené. Plejáda poskytovaných sociálních dávek byla široká, měly ale spíše jen kompenzační charakter.

Po listopadovém převratu roku 1989 a transformací společnosti se Česká republika snažila rychle zapomenout na vše, co s sebou přinášela její socialistická minulost. České ženy po svých matkách přijaly ideu pracující ženy a skrze ni se i nadále definovaly. Chodit do práce chtěly a pracovní uplatnění přímo vyhledávaly.⁴⁰ Nově zpřístupněná možnost podnikání na počátku 90. let ale ženám unikla a příležitosti se chopily až koncem tisíciletí. Statisticky se nicméně od roku 1990 rozdílily ve výši příjmů mezi muži a ženami nezvětšovaly.⁴¹ Proces transformace společnosti byl také doprovázen přesunem zaměstnanosti, a to z primární a sekundární sféry do sféry terciální, která byla typicky doménou žen. „V případě České a Slovenské republiky se vládě podařilo genderovou nerovnost (s výjimkou nejvyšších sfér) eliminovat mj. i prostřednictvím udržování minimální mzdy. Navíc podpora žen formou placené mateřské dovolené, uchování pracovního místa po dobu této dovolené a placeného volna za účelem ošetřování nemocných dětí v obou zemích stále přetrvává, což umožňuje ženám spojit zaměstnání s péčí o rodinu.“⁴² Bylo tedy v zájmu žen podporovat levicově orientovanou politiku, která ale byla v dané době spíše na ústupu a zemi vévodil nekriticky přijímaný kapitalismus.

3. EMPIRICKÁ ČÁST

3.1 Městská část Čejetický

Čejetický jsou městskou částí Mladé Boleslavi rozkládající se na jejím jihozápadě, v těsné blízkosti řeky Jizery. Daná městská část je od zbytku města oddělena

⁴⁰ WAGNEROVÁ, A. *Žena za socialismu. Československo 1945-1974 a reflexe vývoje před rokem 1989 a po něm*. Praha: Sociologické nakladatelství. 2017. ISBN:978-7419-252-4. Str. 234.

⁴¹ HRABA, J., MCCUTCHEON, A., L., VEČERNÍK, J. Životní šance mužů a žen v období transformace. Srovnání České a Slovenské republiky. In: *Sociologický časopis*, 33 (4): 405-421. ISSN 0038-0288.418. S. 418.

⁴² HRABA, J., MCCUTCHEON, A., L., VEČERNÍK, J. Životní šance mužů a žen v období transformace. Srovnání České a Slovenské republiky. In: *Sociologický časopis*, Vol. 33, No. 4, pp. 405-421. ISSN 0038-0288.418. S. 419

hradbami a delší stromovou alejí, díky čemuž působí spíše jako samostatná vesnice. Čejetičky přímo sousedí s další mladoboleslavskou městskou částí zvanou *Podolec*. Tato čtvrť, ležící přímo pod hradbami mladoboleslavského hradu, byla ve 14. století sídlem zámožnějších měšťanů a šlechty. Postupně zde „(...) vyrůstaly barvírny, sladovny, koželužny, mýdlárny, mlýny, palírny, rybí haltýře a jiné dílny, při nichž se usazovali řemeslníci, tovaryši a námezdní čeleď.“⁴³ Tento vývoj zůstal zachován i v dalších letech a spolu s průmyslovou revolucí se podepsal pod proměnu *Podolce* v tovární čtvrť. Možná tak není velkým překvapením, že právě zde, v domě čp. 149//III. zde roku 1895 započala slavná výrobní a opravna jízdních kol Václava Laurina a Václava Klementa pod značkou *Slavia*, která se postupně transformovala ve firmu *Škoda Auto a.s.*, jak ji známe dnes. Na *Podolci* byla, a dodnes také je, umístěna základní škola, kam docházela většina narátovek z generace dcer.

Historie osídlení dané oblasti sahá pravděpodobně až do doby bronzové, nicméně prameny hovoří o historii Čejetiček až od 13. století, kdy vznikly jako osada nedaleké vsi a názvem Čejetice. Název obou osad je patrně odvozen od rodu Čejeticů (vycházející ze jména Čejek nebo Čejka). Vývoj Čejetiček byl zaznamenáván až do první poloviny 20. století a pak jako by prameny utichly. Jak jsem již zmínila v kapitole věnující se metodologii, kromě využití informací z dostupné literatury jsem se snažila bádát také ve *Státním okresním archivu Mladá Boleslav*. I tak se mi ale podařilo získat (zejména kusé) záznamy pouze do 60. let 20. století.

Historie Čejetiček jako takových se začala psát patrně ve 13. století, kdy byl v blízkosti současného mostu přes řeku Jizeru vystavěn dnes již zaniklý strážní hrádek *Rácov*, pojmenovaný podle přídomku šlechtického rodu z Rácova, ke kterému náležel také mlýn. Ve 30. letech 18. století se stal majitelem panství, kam patřily také Čejetičky, rytíř *Jan Ignác z Neuberka*. Ten si zde vybudoval své šlechtické sídlo zvané *zámek Neuberk* spolu s mlýnem, krčmou a několika chatami, jak zmiňuje mj. kronika z roku 1935. Barokní zámek stojí dodnes, svému účelu již ale neslouží. V průběhu 2. světové války byl sídlem německé armády, po roce 1948 byl znárodněn a přeměněn na byty. Dnes je zámek v rukou soukromého vlastníka a památkově chráněn.

⁴³ HERČÍK, Karel. *Čtení o Mladé Boleslavi*. 2., rozš. vyd. Mladá Boleslav: Kultura města Mladá Boleslav, 2010. ISBN 80-254-8459-3. Str. 66.

V průběhu 18. století se Čejetičky pomalu stávaly průmyslovým a zemědělským centrem, což může souviset s jejich těsnou blízkostí výše zmíněného *Podolce*. Patrně největší průlom nastal v roce 1865, kdy sem Mladá Boleslav umístila své hlavní nádraží. V blízkosti nádraží byl následně roku 1871 firmou Fichter postaven cukrovar, jehož první kampaň byla zahájena 17. prosince 1871, jak uvádí místní kronika. V té se také dočteme, že před jeho výstavbou stály na daném místě domky čp. 25, 26 a 27, které byly „koupeny a rozebrány, aby se získalo místo pro výstavbu cukrovaru, který nesl název Spolkový cukrovar.“⁴⁴ Svou činnost pak cukrovar ukončil krátce po roce 1990.

Důležitým podnikem byla také mlékárna. „Nynější mlékárna (bývalý hotel) postavena byla p. Stádníkem roku 1898, kterou v roce 1901 odkoupil p. Josef Vágner a zařídil strojní a parní mlékárnu,“⁴⁵ píše se v místní kronice. Od počátku 20. století pak hovoříme již o *Rolnické družstevní mlékárně*. Velký význam mělo také zřízení skladu *Hospodářského družstva skladištního a výrobního* v roce 1921. Čejetičky se díky tomu staly hlavním střediskem průmyslu zpracovávajícího zemědělské plodiny v Mladé Boleslavi.⁴⁶ Ruku v ruce s tím šla samozřejmě i vzrůstající životní úroveň místních obyvatel a následné rozrůstání zástavby do přilehlé čtvrti zvané *Sahare*.

Čtvrť *Sahara* vznikla rozšiřováním zástavby v posledním století, což vedlo k nárůstu počtu obyvatel Čejetiček. Pro porovnání, v roce 1970 v Čejetičkách podle dostupných údajů bydlelo 970 obyvatel, kdežto v roce 2001 to bylo již 1047.⁴⁷ Ve většině případů jsou novými obyvateli právě obyvatelé *Sahary*. Poměrně netradiční název *Sahara* pak pravděpodobně odkazuje na nehostinnou písčitou půdu, která lidem evokovala dalekou Afriku. V okolí Mladé Boleslavi se ale nejedná o ojedinělou záležitost. Nachází se zde totiž další městské části s takto exotickými názvy. Jmenujme například *Habeš* nebo *Maroko*. Ve všech případech se pak jedná o nově vzniklé kolonie, v nichž probíhala výstavba v první polovině 20. století. S velkou pravděpodobností tak

⁴⁴ Státní okresní archiv Mladá Boleslav. Fond okresní a obecní samosprávy. Archiv obce Čejetice, inv. č. 9, kn. č. 9. Obecní kronika Čejetičky 1924.

⁴⁵ Státní okresní archiv Mladá Boleslav. Fond okresní a obecní samosprávy. Archiv obce Čejetice, inv. č. 9, kn. č. 9. Obecní kronika Čejetičky 1924.

⁴⁶ HERČÍK, Karel. *Čtení o Mladé Boleslavi*. 2., rozš. vyd. Mladá Boleslav: Kultura města Mladá Boleslav, 2010. ISBN 978-80-254-8459-3. s. 78.

⁴⁷ RŮŽKOVÁ, Jiřina; ŠKRABAL, Josef. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. Praha: Český statistický úřad, 2006. ISBN 80-250-1277-8. s. 136 – 137.

můžeme tvrdit, že tato malá místní kolonizace připomínala lidem západní kolonizaci Afriky, což také přispělo k netradičnímu pojmenování.

Roku 1929 došlo k přejmenování obcí a z Velkých Čejetic se staly Čejetice, Malé Čejetice pak byly přejmenovány na Čejetičky. V obecní kronice Čejetic z let 1935 – 1936 se můžete dočíst, že obec Čejetice „v roce 1932 skládá se ze dvou osad: Čejetic a Čejetiček s částí Neuberku, pod Borkem a nově založené části zvané Sahara neb na Pískách.“⁴⁸ V roce 1934 byly podle dané kroniky v Čejetičkách přítomny *Spolek dobrovolných hasičů, Dobročinná obec Baráčníků, Tělocvičná jednota Sokol, Sportovní klub S. K. Meteor*, který se zaměřoval zejména na fotbal, a *Jednota železničních zřízenců* (dříve *Odbočka železničních zřízenců v Čejetičkách*). V roce 1899 byla založena *Vzdělávací a podpůrná jednota „Havlíček“ v Čejetičkách*. Ta pořádala přednášky, zábavy a podporovaly národnostní menšiny.⁴⁹ Z dokumentů bohužel není jasné, kdy jednota zanikla, ovšem v roce 1935 již mezi spolky nefiguruje. Knihovna zde fungovala již od roku 1922. Později pak nesla název *Obecní Masarykova knihovna v Čejeticích se sídlem v Čejetičkách*. Záznamy se zmiňují také o existenci pošty a hospody *U Langů*, původně zvané *Na Sklípku*.⁵⁰ V roce 1949 došlo díky vládním nařízením ke sloučení obcí Bezděčín, Čejetičky, Debř, Chrást, Jemníky a Kosmonosy k vytvoření velké Mladé Boleslavi. A to je také doba, kdy dostupné záznamy o Čejetičkách končí. Dohledatelné jsou pak již pouze strohé záznamy o místních záplavách z rozvodnění řeky Jizery jako například v roce 1977.

Ve vyprávěních narátorek se také často objevují vzpomínky na památkově chráněné hradiště *V Chobotech* nacházející se na pravém břehu řeky Jizery, pár minut chůze od obydlené části Čejetiček. Hradiště *V Chobotech* je oblast významná zejména svými archeologickými nálezy z doby bronzové. Pro narátorky a většinu obyvatel Čejetiček nicméně představuje zejména prostor pro procházky a sběr lesních plodů. „*Chodili jsme do Chobot. No, a tam bylo hřiště taky. No, teď tam není. Když jdeš po*

⁴⁸ Státní okresní archiv Mladá Boleslav. Fond okresní a obecní samosprávy. Archiv obce Čejetice, inv č. 8, kn. č. 8. *Obecní kronika Čejetice 1935 – 1936*.

⁴⁹ Státní okresní archiv Mladá Boleslav. Fond okresní a obecní samosprávy. . Archiv obce Čejetice, inv č. 8, kn. č. 8. *Obecní kronika Čejetice 1935 – 1936*.

⁵⁰ Státní okresní archiv Mladá Boleslav. Fond okresní a obecní samosprávy. . Archiv obce Čejetice, inv č. 8, kn. č. 8. *Obecní kronika Čejetice 1935 – 1936*.

*hrázi, tak tam bylo velký hřiště. Tam jsme chodili. No, a potom, když jsem měla teda děti, tak jsme chodili vyloženě do Chobot, anebo tam na louku, že jo.*⁵¹

V této diplomové práci se zaměřuji zejména na část Čejetiček ležící na pravém břehu Jizery, kde je podle mého názoru koncentrováno jejich jádro ve smyslu podniků, občanské vybavenosti a původního osídlení. Všechny mé narátorky bydlely a případně také pracovaly v této jejich části. *„No, tady byly dřív obchody. Tajdle byly potraviny, masna, pošta. Za tou poštou bylo dětský hřiště, že jo. Ano, tam bylo hřiště, tam od mlíkárnny se pořádal vždycky Den dětí,*⁵² vzpomíná na občanskou vybavenost Čejetiček mezi lety 1968 a 2000 Miroslava K. z generace matek. Jiřina V. ze stejné generace viděla hlavní výhodu v seskupení všech nejdůležitějších obchodů a služeb v této lokalitě, díky čemuž nebylo v běžné dny nutné navštěvovat centrum Mladé Boleslavi: *„Tady jsme měli normálně krám, že jo. Měli jsme tady řezníka. Měli jsme tady dvě hospody, pak tady byl kiosek a novinovej stánek. Takže my jsme nemuseli nikam moc chodit. Mlíkárenská prodejna tady byla.*⁵³

Éra, ve které poskytovaly Čejetičky svým obyvatelům a návštěvníkům poměrně širokou škálu obchodů a služeb, začala končit v době společenské transformace zejména kvůli jejím důsledkům. Symbolicky pak jako jakési *spláchnutí* dané doby v této diplomové práci označuji ničivé povodně, které postihly Čejetičky mezi 9. a 10. březnem roku 2000. „Při této povodni sehrálo významnou roli hned několik faktorů: vysoká teplota vzduchu, vysoký úhrn srážek a silný vítr. Došlo k prudkému odtávání sněhu v Jizerských horách, Orlických horách a Krkonoších, což zapříčinilo zvednutí hladiny Jizery.“⁵⁴ Ačkoli se tedy obyvatelé Čejetiček díky své bezprostřední blízkosti k řece Jizeře setkali s vylitím jejích koryt již několikrát, tentokrát to bylo jiné, ničivější. Voda totiž prosákla i do domů a několik obyvatel muselo být dokonce evakuováno. Naléhavost situace lze vyčíst z následujícího úryvku rozhovoru:

⁵¹ Rozhovor s Jiřinou V. vedla dne 25. 3. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

⁵² Rozhovor s Miroslavou K. vedla dne 19. 7. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

⁵³ Rozhovor s Jiřinou V. vedla dne 25. 3. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

⁵⁴ Přírozená povodeň. *Povodňový plán obce Svitavy* [online]. Svijany: Envipartner, s.r.o. [cit. 2022-05-23]. Dostupné z: https://www.portalobce.cz/povodnovy-plan/svj_prirozena-povoden.

„Ilona S.: *A tady přeci takhle, jak bydlela paní Šafaříková, za tou vilou, tam měla přeci ten nízkej, malej baráček, tak ta byla po střechu! Ta se pak odstěhovala už někde do domova důchodců, ona už byla stará, a pak tam postavil někdo novejš, že jo, barák.*

Miluše S.: *A tu zachránil ten její pes uštěkanej! Protože ona nevěděla, ona spala tvrdě, protože jak berou ty prášky na spaní, aby mohli spát, tak ona spala a ten pes začal vyvádět, protože viděl, že je voda, tak ji kousal. Ona měla takovýho toho krysaříka.*

Ilona S.: *On byl hrozně uštěkanej. To si pamatuju, ona měla dva a vím, že tam furt ňafali.*

Miluše S.: *A on ji kousal a ona chtěla vstát a stoupla a byla ve vodě, tak utíkala nějak na střechu, vid'?!*

Jiřina V.: *A starou Švestkovou málem stěhovali i se stolem.*

Monika P.: *Jak to?*

Jiřina V.: *Ona nechtěla jít. A měla vodu až ke stolu.*⁵⁵

Představit si danou situaci lze jen stěží, proto mě přirozeně zajímalo, zda měly mé narátorky strach.

„Monika P.: *Báli jste se?*

Jiřina V.: *Ani ne. Jsme si šli koupit s dědou cigarety, než nás to vytopilo ještě. To už byla voda, že jo.*⁵⁶

Předpokládám ale, že Jiřina strach měla, i když to popírá. Život jen zkrátka musel jít dále, bez ohledu na nastalou situaci. Přítelkyně Jiřiny, Miluše S. vzpomíná: „*Já nezapomenu, jak jsem tam stála u té vody, a přišla Jolka a já říkám: Joli, a co vaši, mají tam vodu? A ona říká: jo, mají vodu, seděj v gumákách a snídaj, v pohodě.*“⁵⁷ Zřejmě časový odstup a vědomí, že vše nakonec dobře dopadlo, otupily vzpomínky na kritickou situaci a převrátily ji v žert.

3.2. Ženy (z) Čejtiček

V následujících kapitolách se budu věnovat interpretaci jednotlivých rozhovorů a jejich komparaci. Pro snazší orientaci jsem zvolila pouze 3 velké tematické okruhy, které rozvádím v jednotlivých kapitolách. Jsou jimi: pracovní uplatnění, rodinný život a

⁵⁵ Rozhovor s Ilonou S. vedla dne 19. 4. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

⁵⁶ Rozhovor s Jiřinou V. vedla dne 25. 3. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

⁵⁷ Rozhovor s Ilonou S. vedla dne 19. 4. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

volný čas. Tyto tematické okruhy podle mého názoru nejlépe odpovídají *dějištím*, na nichž se odehrával každodenní život mých narátorek.

Již při realizování rozhovorů jsem si všimla, že výpovědi narátorek spojuje jeden leitmotiv, který je přítomný na každém *dějišti* jejich každodenního života, a to jak u narátorek z generace matek, tak i u narátorek z generace dcer. Tento leitmotiv jsem pracovně nazvala „muži jsou lepší.“ Na první pohled by se možná mohlo zdát, že jde o běžné nastavení mysli v patriarchální společnosti, podle mého názoru ale do značné míry ovlivnil (a stále ovlivňuje) životní cesty mnou zkoumaných žen. Nešlo totiž vždy jen o *klasické* rozdělení ženských a mužských rolí, ve kterém se zaměstnaná žena stará o chod domácnosti a potomky v podstatě sama. Ženy z Čejetic se místy až schovávaly za *muže z Čejetic*, přebíraly jejich názory, sdělovaly mi jejich životní historky a tím vším upozadovaly samy sebe.

V jednotlivých tematických kapitolách se tak snažím pracovat s tímto ne právě optimistickým leitmotivem, ale zároveň nalézat a vyzdvihovat to, kdo ony ženy z Čejetic opravdu jsou a jaký byl (a stále je) jejich životní příběh.

3.2.1. Pracovní uplatnění

Jednotlivá *jeviště* jsem se rozhodla otevřít právě tématem pracovního uplatnění žen z Čejetic. Zaměstnání a jemu předcházející vzdělávání totiž podle mého názoru představuje dobrý počáteční pohled na mé narátorky, jelikož ve většině případů utvářelo jejich identitu a zejména pak chronologicky předcházelo období, kdy se staly matkami, kterému se budeme věnovat v další kapitole. Pracovnímu uplatnění zpravidla předchází vzdělávání a ve většině případů je i určující pro další profesní dráhu. U narátorek ze starší generace jejich vzdělávání probíhalo v době, kterou výzkum v této diplomové práci nepostihuje, nicméně pro správné zasazení do celkového kontextu mi přišlo podstatné jej alespoň krátce zmínit, proto se v této kapitole také objeví.

Hned první vzpomínka mé tety Pavlínky V. na školní léta zdůrazňuje dvě důležité roviny. „*No, a pak jsem tam přestoupila do první třídy, nebylo to jednoduchý vzhledem k tomu, že jsem dyslektik a dysgrafik, tak s učením byly problémy, samozřejmě jsem ve škole byla za největšího blbečka, že jo, tak trošičku to to dítě odnáší i psychicky, si myslím, ale pak jako na vyšším stupni už to bylo super. Už všichni věděli, že jo, věděli,*

ti kantoři v té době s tím neuměli pracovat, sice jsem měla jednu paní učitelku na doučování, to bylo super, ale furt to nějak kantoři nebrali, že jo. (...) Akorát že já jsem se vždycky víc bavila s klukama, s holčkama vždycky byl problém, protože ti kluci jsou takoví přímí.“⁵⁸ Onou první rovinou je zdravotní stav narátorky, tedy diagnostikované dyslexie a dysgrafie, se kterými tehdejší vyučující základní školy neuměli pedagogicky správně pracovat, a tyto jejich chyby se pak pro Pavlínu staly dlouhotrvajícím traumatem a zásahem do sebevědomí, kdy sama sebe začala právě kvůli výsledným známám ve škole hodnotit jako onoho *blbečka*. Druhou rovinou pak je tvrzení, že se narátorka přátelila zejména s chlapci z toho důvodu, že jsou podle jejích slov přímí. Na kolik to ale byla souhra náhod, kdy byly děti v třídním kolektivu právě takové, a nakolik to bylo způsobeno tím, že bylo na narátorku pohlíženo vyučujícími jako na hloupé a problémové dítě, se kterým mají tendenci se z důvodu daného společenského nastavení přátelit spíše chlapci, je podle mě otázkou.

Když moje babička Jiřina V. hovořila o svém středoškolském studiu, zmínila se o tom, že se vyučila v oboru mechanik elektronických zařízení. Přirozeně mě tedy zajímalo, zda si daný obor vybrala sama a případně také proč. *„Ne, protože jsem se nedostala na ekonomickou školu z důvodu, že otec byl živnostník. (...) A to mi vybral otec, protože nic jiného nebylo pro mě.*“⁵⁹ zněla její odpověď. V tomto konkrétním případě tak za mou babičku v otázce středoškolského vzdělání rozhodl její otec. Ačkoli chápu, že možnosti středních škol byly v dané době a z důvodu rodinného původu omezené, mám ale za to, že to mechanik elektrických zařízení nebyl jediný učební obor, kam se mohlo děvče z buržoazní rodiny dostat. Tento důležitý životní krok tedy neudělala narátorka sama, ale zřejmě racionalizací si zvnitřnila verzi, která říká, že jiný učební obor se ani nenabízel.

Bohužel, naprosto stejně se pak Jiřina zachovala i v okamžiku, kdy byla sama rodičem a výběr střední školy čekal její nejstarší dceru Miroslavu P. *„Když jsem tam vlastně měla jít, tak byl učňák v Berouně a mně bylo čtrnáct a já jsem musela vlastně sama jít na intr, být tam přes týden vlastně sama s cizími lidmi a já jsem nikdy nikde takhle nebyla, my jsme byli akorát se školou, se základkou jednou ve škole v přírodě,*

⁵⁸ Rozhovor s Pavlínou V. vedla dne 20. 5. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

⁵⁹ Rozhovor s Jiřinou V. vedla dne 25. 3. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

jednou na lyžáku a to bylo asi jenom týden. A to jsem tam nebyla jakoby sama, byla jsem tam s dětma, se kterýma jsem chodila osm let do školy a znala jsem je, někteří byli i moji příbuzní nebo kamarádi z dětství, a nejednou jsem vlastně měla jít někam, kde jsem vlastně nikdy bez rodičů sama nebyla, měla jsem tam být celý týden. (...) Protože tady v Mladé Boleslavi byl učňák na prodavačku jenom potraviny, to jsem nechtěla a chtěla jsem... Vybrali mi tenkrát rodiče drobné zboží, hračky, že to nebude taková dřina jako ty potraviny, že by to bylo jakoby pro mě lepší.“⁶⁰ Když moje maminka Miroslava P. i po mnoha letech uplynulých od jejího středoškolského studia na dané období vzpomíná, je z její výpovědi stále znát trauma, které stále není překonané. Miroslava byla v podstatě ještě jako dítě bez větší přípravy odvezena na rodiči vybranou internátní střední školu daleko od rodiny a přátel, kde se jí navíc ani nepodařilo najít si nové přátele. Racionalizace situace tentokrát říká, že nebyla jiná možnost, pokud Miroslava chtěla, aby učební obor nebyl fyzicky náročný. Větu o tom, co sama chtěla, ale narátorka ani nedokončila. Jsem si nicméně více než jistá, že si pamatuje, jaký obor to byl, pouze je pro ni náročné to vyslovit.

Situace se v mírné obměně v podstatě opakovala i o několik let později, kdy byla Jiřina V. podle svých slov rodinnou situací nucena začít pracovat pouze jako uklízečka, jelikož si nemohla dovolit chodit do zaměstnání s pevnou pracovní dobou. „*Já jsem teda potom, po Jolce, šla dělat uklízečku na okresní, na tu prokuraturu, protože jsem neměla nikoho, že jo, kdo by mi je vodil do školky, vyzvedával, všechno to bylo na mně, protože děda jel ráno do práce, že jo, a nikdy nevěděl, kdy se vrátí.“⁶¹ Možnost kompromisu s manželem jako by ani nepřicházela v úvahu. Otec dětí ale z úryvku nevychází jako neochotný manžel. Podle Jiřiny bylo zcela přirozené, aby její manžel nemusel měnit stávající životní styl. Přizpůsobit svůj život dětem pro ni bylo dobovým posláním ženy a něčím, o čem se nediskutuje.*

Stejnou volbu zaměstnání pak kvůli rodině musela udělat i její dcera a moje maminka Miroslava P. Volba zaměstnání se podřizovala rodinné situaci a otázky po tom, zda bude narátorku práce naplňovat, případně po možnosti kariérního růstu, nebyly nasnadě. „*A já jsem šla, tím že jsem chtěla být těhotná, nebo chtěli jsme mít druhé dítě,*

⁶⁰ Rozhovor s Miroslavou P. vedla dne 8. 5. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

⁶¹ Rozhovor s Jiřinou V. vedla dne 25. 3. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

*tak jsem šla jenom uklízet, protože jsem si říkala, že nemá cenu jít někam do práce, když bych tam byla třeba měsíc, dva, tři.*⁶² Kde ale Miroslava brala jistotu, že se jí podaří otěhotnět během tak krátké doby? A i v případě, že by se tak stalo, proč by v průběhu těhotenství nemohla vykonávat ambicióznější zaměstnání? Fyzicky náročný úklid je navíc v pokročilém stádiu těhotenství pro ženu nevhodný. Být správnou matkou a manželkou tak pro Miroslavu P. znamenalo vzdát se jakýchkoli kariérních postupů, což ovšem nemusí být vždy nutné.

Dobovým trendem navíc bylo skončit studium co nejdříve a začít si tak brzy vydělávat vlastní peníze, případně zakládat rodinu. Na dotaz ohledně volby střední školy odpověděla Miroslava K. *„Já jsem nešla, já jsem šla hnedko pracovat do mlíkárně.“*⁶³ Tuto praxi nicméně alespoň Miroslava S., které se také dotýkala, s odstupem času hodnotí negativně. Kvůli tomu, že pocházela z rodiny, kde byl ze zdravotních důvodů zaměstnán pouze jeden rodič a peněz tak nebylo nazbyt, rozhodla se své středoškolské studium zkrátit pouze na dva roky. *„(...) a když jsem vyšla, tak jsem šla na dvouletou, dřív se tomu říkalo obchodní škola. Řeklo by se dneska ekonomka. Na dva roky, bez maturity, což byla škoda, že jsem nešla na čtyři, ten glejt mně trošku chyběl, že jo, pak. No, ale zas si myslím, že jsem to nějak tak... Na tom nádraží jsem potom dělala zásobování, což bylo taky jako prostě po celým světě, se jezdilo a sháněly se součástky, takový to vybavení těch stanic a veškerý řemesla tam byly. Takže si myslím, že je to škoda neudělat, proto jsem chtěla asi, aby ty mé děti aspoň měly ty školy. Ale mrzelo mě to, to musím říct. Ale tenkrát asi málo v té naší generaci šlo do nějakých škol a já viděla, jak některý moji vrstevníci už vydělávají peníze a žili jsme tak, jak jsem říkala, tak těch peněz moc nebylo, a tak jsem si říkala, že na ty dva roky mně to stačí.“*⁶⁴

Své ambice týkající se vzdělání tak později podle svých slov přesunula na své děti. Když pak ale o onom vzdělání svých dětí hovoří, zaměřuje se zejména na syna Libora. *„No, a holka šla na boleslavský gymnázium a pak, protože to už jsem byla sama, ten Libor šel na stavební průmyslovku na Mělník, a věděla jsem, že na škole, na vysoký, že dva neutáhnu, protože to opravdu bych neutáhla, tak ona šla ještě po tom gymnáziu*

⁶² Rozhovor s Miroslavou P. vedla dne 8. 5. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

⁶³ Rozhovor s Miroslavou K. vedla dne 19. 7. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

⁶⁴ Rozhovor s Miroslavou S. S. vedla dne 21. 7. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

na cestovní ruch na dva roky, do Poděbrad. A vlastně udělala dvě maturity. Neměla vysokou.“⁶⁵ Proč ale právě chlapec měl ono privilegium studovat vysokou školu? A proč bylo po finanční stránce snazší zajistit dceři druhé středoškolské studium v jiném městě místo vysokoškolského? Lenka F. v době svého druhého středoškolského studia nepracovala, bylo tedy potřeba ji stále finančně podporovat. Znamenala by snad vysokoškolsky vzdělaná dcera konkurenci pro svého privilegovaného bratra? Podle Miroslavy S. by se zřejmě měla žena obětovat pro muže a zůstat jim podřízená.

Nepřímo by dané tvrzení potvrzovala i následující výpověď dcery Miroslavy S., Lenky F., ve které uvádí, že starost o matku po smrti svého otce musela vzít na svá bedra, ačkoli nebyla v pro tento krok ideální situaci. „(...) a v té době mně vlastně umřel tatínek, na jaře v devadesátém prvním, a já jsem dřív v Praze bydlela na ubytovně a tím, jak umřel taťka a brácha byl na vysoký, tak jsem měla takovej ten pocit, aby tady mamina nebyla sama, tak jsem začala dojíždět každý den do Prahy, což úplně není luxusní, protože opravdu celý ten den je zabitej. Ráno prostě hodinu v autobuse, pak přes Prahu a pak zase to, takže večer jsem přijela někdy v šest.“⁶⁶ Svůj život tak narátorka zde dne na den přizpůsobila své matce, ačkoli v té době pracovala ve svém prvním zaměstnání v Praze. Bratr, studující ve stejném městě vysokou školu, by byl pro péči o matku v těžké životní situaci objektivně možná lepším kandidátem, pro Lenku F. ale takový scénář nepřicházel v úvahu právě proto, že je muž, neboť obětovat se a pečovat o druhé je tradičním údělem ženy.

Ona preference mužů u Miroslavy S. je ve velké míře čitelná z i jejích vzpomínek na tehdejší zaměstnání. Při srovnání svého kratšího působení v mlékárně s následným přes 20 let trvajícím zaměstnáním na místním nádraží, se narátorka nevyhne sklouzávání ke generalizaci a zejména pak degradaci žen, a tedy i sebe sama. „*Ta mlékárna byla, nevím, ne, že by to bylo blbý, to bych lhala, ale asi tam bylo víc těch ženských a možná, že kolektiv ženskej, když je velkej... Hele, a to nemám nic, jako že bych nadržovala chlapům, ale my ženský máme sklony k tomu trošku pomlouvat, jo. A to na té dráze, tam to bylo obráceně. Na té dráze bylo 80 % chlapů zaměstnaných a já jsem si z toho vytvořila takovej, až létama, jasný, že ne jako mladá, že ty chlapi jsou takový, že je*

⁶⁵ Rozhovor s Miroslavou S. vedla dne 23. 7. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

⁶⁶ Rozhovor s Lenkou F. vedla dne 13. 1. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

*nezajímají ty drby tolik. Podotýkám, že výjimky potvrzují pravidlo, to by nebylo, aby nebyl chlap udrbanej jako ženská, ale že ho nezajímají takový detaily. Proto možná jsou ty neshody mezi mužským a ženskou, protože jsme hrozně rozdílný, ale musím říct, že já jsem si z toho, teď to říkám v uvozovkách, že ty chlapi jsou jako takový solidnější pro ten život, že neintrikují, že to není vlastní těm chlapům, kdežto ženský, že to tak je. A neříkám, že to je pravidlo, jo, to vždycky to je o tom konkrétním člověku, co má v povaze, ale ta dráha jako...*⁶⁷ Z této výpovědi jako by zcela samozřejmě vyplývalo, že muži a zejména pak jejich kolektiv jsou vždy čestní a neuznávají intriky a proto je dobré je vyhledávat. Samozřejmě, že narátorka takovou zkušenost ze svého zaměstnání skutečně mohla mít, takto obecná generalizace ale pouze degraduje ženy a působí, jako by tím narátorka chtěla říci, že ona není jedna z nich. Svým distancováním navíc pomáhá udržování daných stereotypů.

Ženy v rodině nicméně byly pro některé mé narátorky životním vzorem. Jít ve šlépějích matky či starší sestry znamenalo být dobrou ženou, nevybočovat a vybrat si ověřené, konformní řešení situace. Vidět to můžeme například u Pavlíny V., když hovoří o tom, proč se rozhodla vyučit se prodavačkou jako její sestra Miroslava P., které ovšem vybrali kariérní dráhu rodiče. *„No, a z té devítky jsem se hlásila na prodavačku, protože jsem potřebovala být prodavačka jako moje sestra, že jo.“*⁶⁸

Mluví o tom také Ilona S., jejíž matka se celý život živila jako kadeřnice a Ilonu si tak kvůli absenci hlídání často brala s sebou do práce. *„Ona neměla hlídání, dřív se dělalo třeba odpolední až do devíti do večera a já, když jsem byla malá, tak jsem sama být doma asi nemohla, táta taky pracoval, že jo, nebo jezdil, takže tu práci měl taky takovou nestabilní, takže si mě brala do té práce, nebo třeba z toho prvního stupně, z té školy jsem chodívala do kadeřnictví a tam jsem seděla a pozorovala jsem je, jak pracují.“*⁶⁹ Opět se zde také setkáváme s omluvou otce, jehož zaměstnání mu údajně nedovolovalo starat se o své děti. Pokud si ale mohla dovolit vzít svou dceru do práce matka, proč by si to nemohl dovolit otec, který navíc pracoval jako řidič? Mohlo hrát

⁶⁷ Rozhovor s Miroslavou. S. vedla dne 23. 7. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

⁶⁸ Rozhovor s Pavlínou V. vedla dne 25. 5. 2022 Monika Picková Osobní archiv autorky.

⁶⁹ Rozhovor s Ilonou S. vedla dne 19. 4. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

svou roli také to, že Ilona je dívka a dané zaměstnání, případně pouhá přítomnost v něm, se pro ni tradičně nehodí?

Pokud se ale ještě vrátíme k tomu, proč si Ilona S. vybrala kariéru kadeřnice, nabízí se myšlenka, že jistým lákadlem pro ni mohlo také být množství známostí, které její matka jako kadeřnice má, neboť díky nim se člověk dostal ke kvalitnějšímu a nedostatkovému zboží. Dalo by se tedy uvažovat, že i to byl možná důvod, proč lidé dříve drželi více pospolu, jak ve velkém tematizují mé narátorky. Zkrátka se vzájemně potřebovali, což trefně dokazuje i výpověď Miluše S. „*Ale zase já tím, že jsem dělala tu práci, kterou jsem dělala, takže jsem zas dělala třeba ženy, který byly z obchodu, že jo. Takže když jsem pak dělala třeba paní, která prodávala v drogerii, takže třeba mi nechala vložky nebo prášek na praní, nějaké lepší, když přišel, že jo, třeba nějaké cizí, anebo nějaký voňavky.*“⁷⁰

3.2.2. Rodinný život

V předchozí kapitole jsme se tématu rodinného života mých narátorek již lehce dotkli a nyní se jej budu snažit přiblížit podrobněji. Již v tuto chvíli je nicméně z předchozích řádků zřejmé, že rodina byla pro mé narátorky z obou generací, matek i dcer, nejdůležitější životní hodnotou. Založení rodiny tak většina z nich neodkládala. Miroslava. K. z generace matek vzpomíná na seznámení s manželem a přidává historku o svém otěhotnění na výletě. „*No, a jednou jsme tam tahle přijeli a švagr řekl: budete sjíždět Lipno. Já povídám: já neumím plavat, já nemám vestu, nemám nic a on povídá: to nevadí. No, tak jsme jeli. (...) Na Lipně jsem otěhotněla, no, a za tři měsíce jsme se pak vzali.*“⁷¹ Nakolik má ale historka působit humorně, je pro mne spíše znepokojující, neboť mi přijde, že byla narátorka svým švagrem zatlačena do nekomfortní a potenciálně nebezpečné situace proti své vůli. Tuším také, že těhotenství plánované nebylo, což může souviset s nepřipraveností na danou situaci a tedy i absencí antikoncepčních prostředků.

Velmi podobnou zkušenost s brzkým těhotenstvím a s dobovou společenskou *nutností* uskutečnění svatby ještě před narozením potomka, má i Jolana H. z generace

⁷⁰ Rozhovor s Miluší S. vedla dne 12. 4. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

⁷¹ Rozhovor s Miroslavou K. vedla dne 19. 7. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

dcer. Ta navíc musela kvůli své nezletilosti získat soudní povolení k sňatku a podstoupit takzvané *zplnoletnění*. Po mém dotazu na to, jak probíhaly zásnuby, odpovídá Jolana, že se žádné nekonaly, musela ale navštívit soud. „*Protože mně nebylo ještě 18, takže dřív to bylo tak, že vlastně jsi šla k soudu a ono se tomu říkalo jakoby dokoupit roky.*“⁷²

Obdobně se vyjadřuje i starší sestra Jolany, Miroslava., která doslovně říká, že se vdávat musela. „*Pak jsem byla těhotná, pak jsem se musela vdávat.*“⁷³ Jenže co znamená ono slovo *musela*? Pokud bychom vzali tento výrok doslova, je možné mu oponovat, neboť neexistoval žádný zákon nařizující těhotné ženě vdavky. Zlobili by se tedy rodiče? Byla by Miroslava terčem posměchu okolí? Znamenal by snad nemanželský potomek pro rodinu stigma? Miroslava okolnosti oné nutnosti více nespecifikuje, pouze je nekriticky přijímá.

Z vyprávění mých narátorek navíc také často vyplývá, že pro ně jejich partner představoval autoritu, kterou bylo potřeba bez okolků následovat, a to například i do jiné části republiky. S absolutní samozřejmostí to tematizuje například Miluše S., která se ani nepozastaví nad tím, že musela kvůli svému manželovi zpretrhat většinu svých dosavadních vazeb. „*No, pak jsem se vdala, protože jsem musela. Měla jsem nejvyšší čas, tak jsem se v roce 1972 vdávala. A jelikož jsem si našla manžela, kterej pocházel odsud, tak pochopitelně jsem ho následovala.*“⁷⁴ Miluše zde navíc použije slovo *pochopitelně*, aby ještě více zdůraznila, o jak moc normální záležitost se jednalo.

Obdobná situace s následováním svého manžela a nutností přestěhovat se do jiného, přes sto kilometrů vzdáleného města, potkala také Miroslavu S. „*Jak všechny mladý jsem se do jednoho mužskýho zamilovala, kterej byl taky z Náchoda, ale v té době, když někdo udělal nějakou školu, tak dostával umístěnky, po nějaký střední škole. A on dostal umístěnku do Mladý Boleslavi.*“⁷⁵ S přihlédnutím k tomu, že přesídlení se v tomto případě týkalo také manžela, zdá se celá situace více pochopitelná než tak, jaká potkala Miluši S.

Situace ohledně kýženého bydlení ale nebyla vždy zcela příznivá, ačkoli narátorky zpětně oplývají skromností. Jen těžko si lze například představit život

⁷² Rozhovor s Jolanou H. vedla dne 27. 5. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

⁷³ Rozhovor s Miroslavou P. vedla dne 8. 5. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

⁷⁴ Rozhovor s Miluší S. vedla dne 12. 4. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

⁷⁵ Rozhovor s Miroslavou S. vedla dne 23. 7. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

v podmínkách, jaké popisuje Miroslava K. „*Pak jsme dostali od cukrovaru byt. Nejdřív ve dvou místnostech pro začátek, tam nebyl záchod, ten byl přes celou tu chodbu. To byl tajdlencten před námi. Tak přes celou chodbu jsme měli záchod. Topilo se uhlím, no.*“ Na dotaz, jaké pro ni bylo vychovávat v takových podmínkách své děti, odpovídá Miroslava K. s až zvláštním nadšením. V budově bylo údajně ubytováno několik mladých rodin ve stejné situaci, což možná přispělo k celkové rodinné atmosféře a pomohlo přebýt negativní vlivy, jaké mohlo dané bydlení přinášet.

Není velkým překvapením, že starost o děti spočívala ve většině případů výhradně na ženě. Ve velké míře to dokazují vzpomínky mých narátorek na to, jak vypadaly jejich dny v prvních měsících po porodu. Manžel Miluše S. například svou ženu prvních šest měsíců života jejich syna navštěvoval pouze jednou za dva týdny. „*Když já jsem byla těhotná, tak můj muž sem šel už a našel si tady práci v mlíkárně. Laktos se to tenkrát jmenovalo. Šel dělat řidiče s tím, že dostane od toho Laktosu byt. A že až dostane byt, během půl roku, tak že já se sem nastěhuju. Takže on za námi každéj druhej tejdén jezdil, protože vždycky jednu sobotu, neděli musel jezdit a druhou sobotu, neděli vždycky v pátek přijel a takhle jsme to dělali přes půl roku a já byla u rodičů.*“⁷⁶ Absurditu celé situace v tomto případě nezmírňuje ani fakt, že v dané době čekala mladá rodina na přidělení bytu. Otec je ze života novorozence zcela vyloučen a nikdo se nad tím ani nepozastaví. Přebalování a krmení nejsou povinnostmi muže. Postava otce jako by pro novorozence nebyla potřebná.

Náročnost této životní etapy, spolu s podrobnostmi týkající se péče o nekojené novorozence, nastiňuje také Jiřina V., jejíž muž byl v době, když se narodila jejich první dcera, na povinné vojenské službě. „*Když se mi narodilo první dítě, tak to byl děda na vojně. Na pět měsíců. Myslím, že potom v září se nějak vracel. No, co. To bylo, víš co, to nebylo jako teď. To jsme všechno museli. Plíny vyvářet, prádlo máchat, žehlit. Byl sunar, že jo, ale jinak se muselo všechno vařit, ty příkrmy. A dělat ty jablka, mrkev, šťávy a všechno strouhat. A šťávičky a polívečky vařit. To se všechno muselo vařit a štouchat, že jo. Takže to bylo furt okolo dětí a to byla práce. Mezitím jsme, víš co, mezitím jsme dělali, vid’.*“⁷⁷ Při výčtu aktivit narátorka nepůsobí spokojeně, stěžuje si, nicméně je se

⁷⁶ Rozhovor s Miluší S. vedla dne 12. 4. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

⁷⁷ Rozhovor s Jiřinou V. vedla dne 25. 3. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

situací smířená. Jako ulehčení by neuvítala pomoc od manžela, nýbrž jednorázové pleny, hotové příkrmy a automatickou pračku. Všechny tyto výdobytky by pak používala sama.

Ona starost a péče se ale bohužel netýkala pouze dětí, tedy alespoň ne těch vlastních. Mladá manželka Miroslava P. například musela pro svého partnera shánět tučný tvaroh. Vynalézavá žena si nicméně po sérii neúspěchů s koupí této potraviny následně poradila po svém. *„Ale já si pamatuju, že on jak chodil do tý posilovny a furt posiloval, tak musel jíst ty červený tvarohy. No, a to si pamatuju, že ono jak dřív nebylo všechno, jako je teď, tak si pamatuju, že mamka tvoje si schovávala ty červený obaly a přebalovala ty tvarohy. A byl spokojenej, měl červenej tvaroh.“*⁷⁸ Odpověď na otázku, proč bylo pro Miroslava P. jednodušší schovávat si použité obaly od tučného tvarohu, je podle mého názoru více než jasná. Nestála o další konfrontaci se svým manželem a chtěla mu jako *správná* manželka vyjít vstříc. Sama sebe tím ale uvrhla do poníženého postavení. Proč by si totiž nemohl kýžené tvarohy obstarávat její manžel sám? Tuto vzpomínku mi navíc nesvěřila moje maminka Miroslava P., ale její sestra Jolana H.

Když poté Miroslava P. mluví o svém příchodu na svět a o tom, proč si myslí, že dostala jméno po svém otci, snaží se působit humorně, nicméně to, co říká, humorné není. Její otec si zjevně přál chlapce, kterého se za svůj život nedočkal, neboť měl tři dcery. *„Jméno jsem dostala po svém tátovi, který se jmenoval Miroslav, takže jsem dostala jméno Miroslava. Nevím, jestli nechtěli mít radši kluka, protože jsem měla vláčky jedny, druhý, třetí, on je vždycky postavil, my jsme v tom vozili zvířátka a ne to, co by on si představoval, my jsme tam jezdili s takovýma zvířátkama a on asi si myslel, že budeme jako kluci a závory a šraňky, to nás vůbec nezajímalo, nás zajímalo akorát vozit ty zvířata. Takže to vždycky někomu daroval, nějakýmu klukovi, pak zase postavil další vláčky a další vláčky a vždycky pak ty vláčky odevzdal nějakýmu klukovi z vesnice. Pak jsme měli autodráhu, dostala jsem mikroskop, dostala jsem lupu, dostávali jsme věci takový klukovský trošinku. (...) Měla jsem nejlepší kuši ve vesnici, vybroušenou, nalakovanou, prostě takovou kuši nikdo neměl. (...) Takže to jenom k tomu jménu a k tomu, že si někdy, si představuju, že ze začátku asi chtěl mít kluka. (...) Ale myslím si, že těma hračkama de facto trošku dokazoval to, že jemu ten kluk jako malinko chyběl,*

⁷⁸ Rozhovor s Jolanou H. vedla dne 27. 5. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

*protože kdykoliv přišel nějaký kluk, tak to, co nám koupil, tak to kluci dostali.*⁷⁹ Rozhodně nechci dětské hračky rozdělovat podle genderu, z rozhovoru je ale patrné, že otec dával svým dcerám dané hračky proto, aby mu připomínaly chlapce, nikoli proto, že by o ně jeho dcery samy stály. A ačkoli by bylo více než pochopitelné, kdyby toto jednání ze strany otce vyvolávalo v narátorce lítost, nic takového není z výpovědi patrné. Všimám si naopak jakéhosi smíření a pochopení pro něj. Miroslava tím říká, že chápe, že chlapci jsou lepší a její otec měl smůlu, když se mu narodily tři dcery, včetně jí samotné.

Miroslava P. dále také vzpomíná na narození své nejmladší sestry Pavlínou. *„Máma, když byla těhotná, tak jela rodit do Prahy, protože ji měla až ve 33, jako pozdě na tu dobu. (...) A táta nás hlídal, a když pak jela z porodnice, tak přijela s Pavlínou autobusem. (...) Mám to tak zažitý teda, že opravdu přijela, tašku a mimino na ruce. Jsme viděli Pavlínou, jak jí nese z té zastávky.*⁸⁰ Manžel Jiřiny V., který vlastnil automobil, tak pro svou ženu, která byla čerstvě po porodu, a svou novorozenou dceru nevážil 50kilometrovou cestu do pražské porodnice. S přihlédnutím k faktu, že rodina bydlela ve dvougeneračním domě s babičkou a dcery měly sedm a deset let, lze jen těžko uvěřit, že matka novorozencem musela po porodu absolvovat cestu autobusem s několika přestupy, protože ji neměl kdo vyzvednout. Vzhledem k předchozí vzpomínce Miroslavy P. se dere na mysl ona otcova potřeba syna, která ani na potřetí nebyla naplněna, což mohlo vést k této neochotě.

Jolana H. z druhé generace žen se při péči o novorozenou dceru ještě navíc musela potýkat s dokončováním střední školy. *„Vlastně v pololetí jsem ukončila jakoby školu s tím, že jsem dostala jakoby individuální plán, že jsem v podstatě byla doma, pak jsem vlastně před maturitou šla udělat rozdílovky ze všech předmětů, abych měla vysvědčení, takže jsem se musela naučit za půl roku.*⁸¹ Zřejmě hlavně díky tomu, že maturitní zkoušku složila v řádném termínu a s příznivým hodnocením, hodnotí Jolana H. toto období zpětně jako bezproblémové.

⁷⁹ Rozhovor s Miroslavou P. vedla dne 8. 5. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

⁸⁰ Rozhovor s Miroslavou P. vedla dne 21. 5. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

⁸¹ Rozhovor s Jolanou H. vedla dne 27. 5. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

Životní etapu péče o novorozence (a děti obecně) většina mých narátorek popisuje velmi pozitivně. Tento trend narušila pouze Pavlína V. z generace dcer, která bez příkras vyličila své bezprostřední pocity po narození dcery. Na otázku, jak vzpomíná na období, kdy se jí dcera narodila, odpovídá následovně: „*Že chceš utýct? (...) Tak jako nevíš, co s tím, děláš všechno možný, ale ono furt řve, to by člověk nejraději utekl, že jo.*“⁸² Troufnu si tvrdit, že tak mluvila za více žen, když přiznala, že nevěděla, co má s novorozencem dělat, nicméně jako jediná se nebála téma sama otevřít. Přiznat si, že neumíte či nezvládáte něco, o čem společnost tvrdí, že je posláním každé ženy, muselo být pro Pavlínu V. jistě velmi těžké, jsem si ale jistá, že podobné pocity měly alespoň občas i její sestry, které obě otěhotněly ještě jako náctileté.

Ne všechny ženy ale měly ono štěstí a podařilo se jim počít potomky okamžitě. Miroslava S. z generace matek byla vzhledem k dobovému trendu vystavena silnému tlaku, když její vrstevnice již děti měly, ale jí se dlouhou dobu nedařilo otěhotnět. „*Nejdřív jsme ty děti nechtěli, ale pak, asi po třech letech, že už bysme chtěli, ale ty děti nepřišly hned. (...) Já se pak nemohla podívat nikomu do kočárku, těm svejm vrstevníkům. Mně bylo vyloženě jako líto, že já nemůžu taky.*“⁸³ Odkládání mateřství do doby, než si novomanželé vychutnají nějaký čas spolu, nebylo v dané době právě obvyklé. Následné potíže s otěhotněním ve věku blížícímu se třicítce tak pro narátorku pochopitelně znamenaly společenský tlak a pochybnosti o sobě samé.

Téma problémů s početím v rodině Miroslavy S. velmi rezonovalo i po narození vytoužených dětí (zřejmě právě proto, jakým zadostiučiněním pro své rodiče byly). Sama dcera Miroslavy S., Lenka F., o svém narození během našeho rozhovoru hovořila a přičítá jej politické situaci a tomu, že se její matka přestala na ono početí soustředit. „*Moje máma vždycky říkala, že dlouhou dobu nemohla přijít do jinýho stavu, a že to tak trochu jako vzdávala, takže říkám, že přišli sem spojenci nás osvobodit, tak že si jako říkala, že je to možná dobře, že nemá děti, protože do tohodle aby přivedla děti, do další sovětský republiky, že asi to úplně jako nechce. Takže to, no, a právě asi tím, že to najednou přestala řešit a byly úplně jiný starosti, tak prostě najednou do toho jinýho*

⁸² Rozhovor s Pavlínou V. vedla dne 20. 5. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

⁸³ Rozhovor s Miroslavou S. vedla dne 23. 7. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

stavu přišla. ⁸⁴ Tato historka je ale možná spíše projekcí toho, co by si sama Lenka F. přála, aby se stalo, než přímým obrazem reality.

Zůstat s malými dětmi doma na rodičovské dovolené bylo pro ženy z Čejetiček absolutní samozřejmostí. Ideálně pak samozřejmě co nejdéle, aby bylo možné si děti, které byly hlavní náplní života ženy, co nejvíce užít. Miroslava S., jejíž děti byly doslova vytoužené, říká: *„Ale jinak jsem byla sedm let doma, protože jsem si chtěla vynahradit, že ty děti dlouho nepřišly. Ale pochopitelně po těch sedmi letech už jsem měla pocit, že když z toho nevypadnu, že začnu žvatlat.*“⁸⁵ Péče o děti je fyzicky i psychicky velmi náročná, a to i v případě, že se žena na toto období těší. Miroslava S. strávila v jejich přítomnosti sedm let bez přestávky a možnosti odreagování, a ačkoli přímo o svém vyčerpání nemluví, můžeme ho odvodit z výroku o žvatlání.

Ne vždy se mi ale zdá, že tato praxe, tedy setrvání s dětmi doma, byla ze strany ženy dobrovolná, což cítím zejména z výpovědi Miluše S., ve které zmiňuje, že bylo přáním manžela, aby nechodila do práce v době, kdy byly děti malé. *„Já jsem vlastně byla na mateřský dlouho. Já jsem byla na mateřský... No, když šel Petr do 1. nebo do 2. třídy, tak jsem teprve šla do práce, protože můj muž nechtěl, abych chodila. Furt, že nás uživí. Pak mi to vyčítal, že mě musel živit.*“⁸⁶ Milušin manžel tedy trval na tom, aby jeho žena (i proti své vůli) strávila s dětmi na rodičovské dovolené co možná nevíce času, sám na sebe ovšem tento nárok neměl. Miluše, kterou její práce do současnosti velmi naplňuje, se v ní tak nemohla realizovat.

Miroslava P. z mladší generace žen by na rozdíl od předchozí zmíněné narátorky se svým prvorozeným synem ráda strávila nějaký čas doma na rodičovské dovolené, ale neměla onu možnost. Do péče o syna se tak kvůli krátké rodičovské dovolené muselo zapojit více osob, zejména pak otec, což narušilo klasické rozdělení rolí. V závěru pak dochází k větší rovnosti pohlaví a možnosti vytvoření silnější vazby otce a syna. *„Vlastně Ondra když byl, tak v té době byla mateřská jenom půl roku. Jenom do šesti měsíců a pak už jsem nedostávala žádný příspěvek od státu, nic. (...) Takže on chodil na ráno a já jsem chodila na odpoledne. Abychom se stihli prostřídat, tak vždycky Ondru*

⁸⁴ Rozhovor s Lenkou F. vedla dne 13. 1. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

⁸⁵ Rozhovor Miroslavou S. vedla dne 23. 7. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

⁸⁶ Rozhovor s Miluší S. vedla dne 12. 4. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

*hlídala půl hodiny babička, než já jsem dojela do práce a on přijel z práce, že jo. A chvíli jsme to obsluhovali na městských kolech, takže táta jezdil na skládačce do práce, aby byl co nejdřív tady, a já jsem zase jezdila na kole do práce, aby taky nebyl Ondra u babičky tak dlouho, že jo. Takže jsme se tak jakoby prostřídali. Ještě že jsme bydleli takhle, že vždycky jsme ho tam mohli tu hodinu mezitím jakoby té babičce nechat, že tam ho hlídala, já jsem odjela a on přijel.*⁸⁷ V závěru je tak možná pro všechny zúčastněné lepší, pokud matka brzy nastoupí zpět do zaměstnání a o dítě nepečuje pouze ona. Samozřejmě ale také chápu lítost, jakou Miroslava P. cítila, když byla o ono (zhruba) tříleté období na rodičovské dovolené na rozdíl od jiných žen ochuzena

S dobovým trendem prikazujícím brzké založení rodiny, který se týkal většiny narátorek mladší generace, se samozřejmě pojí i brzké prarodičovství. Miluše S. a Jiřina V. se tak staly babičkami již ve 40 letech. Faktem ale je, že mladé rodiny často zpočátku neměly vlastní bydlení a výjimkou tak nebylo vícegenerační bydlení trvající i několik let, jak popisuje například Ilona S. *„A bydleli jsme tady pořád, u rodičů, protože jsme předělávali dům asi čtyři roky, takže jsme tady asi čtyři roky bydleli.*⁸⁸ Ačkoli bychom obecně mohli tvrdit, že soužití dvou generací bývá složité, zejména proto, že starší generace má tendence poučovat mladší, nezkušenější, vypadá to, že moje narátorky dané období zvládly relativně v poklidu.

Vzpomínky na období, kdy do rodiny přibyla první vnoučata, jsou tedy i z pohledu novopečených babiček vesměs kladné, zejména s důrazem na to, že se zapojovaly do péče o svá vnoučata. *„Bylo to fajn, já na to hrozně ráda vzpomínám. My jsme neměli žádnéj problém. Aspoň jsem si užila Máru. Jsme si ho s dědou přivlastnili. Ilča přestala kojit, šup, už jsme ho měli v ložnici.*⁸⁹ Přisuzuji to tomu, že role prarodiče je v určitém smyslu rozdílná od role rodiče. Babičky již necítí potřebu děti vychovávat a určovat pravidla. Navíc, spolu s věkem a hlavně zkušenostmi, zvládají ve spoustě situací zachovat větší klid než noví rodiče. V neposlední řadě ale jsou babičky stále ženami, pro které zůstávají děti nejdůležitější životní hodnotou. Když pak tedy mají i

⁸⁷ Rozhovor s Miroslavou P. vedla dne 8. 5. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

⁸⁸ Rozhovor s Ilonou S. vedla dne 19. 4. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

⁸⁹ Rozhovor s Miluší S. vedla dne 19. 7. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

jejich děti potomky, znamená to pro ně jisté zadostiučinění a znovunabytou představu toho, že jsou potřebné tak jako dříve.

Zcela realisticky situaci společného bydlení vykresluje Jiřina V. z generace matek, která v popisované době bydlela spolu s nově založenými rodinami svých dvou nejstarších dcer, Miroslavy P. a Jolany H., a zbytkem své rodiny, tedy s manželem a nejmladší dcerou, ve dvoupatrovém domě se čtyřmi pokoji, dvěma kuchyněmi a jednou koupelnou. *„Nejhorší to bylo, když jsme tady byli všechny, že jo, a voda, teda ten bojler, prostě jsme se museli střídat na koupání, protože to zase nestačilo, aby se tolik lidí, že jo. Kór, když se děti malý koupaly nejdřív, takže pak jsem se koupala já a děda po mně a hotovo.“*⁹⁰ Situace tedy vyžadovala uskromnění od každého člena nyní tak početné rodiny. Přednost dostávaly obě malé děti, které přinesly do životů svých matek a babiček smysl, ale také ženy před muži (jako drobné galantní gesto). Muži patrně neměli problém vycházet ženám vstříc v maličkostech, nicméně v klíčových otázkách měli poslední slovo oni.

Ke zmiňovanému bydlení se vyjadřuje i dcera Jiřiny V., Jolana H., a zpětně jej hodnotí jako velmi komplikované a náročné, zejména pak pro svou matku. Dodává ale, že v dané době to tak nepociťovala, což může být dáno také tím, že neměla pro onu situaci srovnání, které zažívá až dnes. *„Jako takhle, já jsem to tak nevnímala, jo, ale když se na to jako podívám z pohledu toho rodiče, tak naše máma to musela mít strašně složitý. Víš, jako že chodila do práce, teď ty děti (...). Vem si, ta chodila do práce, Pavlínka nebyla taky ještě... Byla malá v podstatě.“*⁹¹ Tato rodina byla nicméně na vícegenerační bydlení zvyklá v podstatě celý život, neboť s ní dlouhou dobu v domě bydlela také matka Jiřiny V. Rodina tak, dalo by se říci, pokračovala v životě, na který byla zvyklá, pouze ve větším počtu. Pro zúčastněné to proto podle mého názoru nemuselo být tak náročné, jak z dnešního pohledu Jolana H. hodnotí.

Symbolicky pro mne pak tuto kapitolu věnovanou rodinnému životu uzavírá Lenka F., když se snaží vztáhnout čin Milady Horákové vůči sobě. *„A já si i kolikrát říkám: jasně, Horáková super, statečná ženská a takový, ale jako zazdila tu dceru, že jo, a ne každá máma jako dokáže tohleto a ani já, jako máma, si nejsem jistá, že to až tak*

⁹⁰ Rozhovor s Jiřinou V. vedla dne 21. 6. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

⁹¹ Rozhovor s Jolanou H. vedla dne 27. 5. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

*schvaluju.*⁹² Všechny mé narátorky jsou totiž v první řadě hlavně matkami a až následně čímkoli jiným.

3.2.3. Volný čas

Volný čas sám o sobě je velmi široký pojem, je proto potřeba rozčlenit jej na jednotlivá témata, kterými se budeme na následujících řádcích zabývat. Volný čas pro mne totiž nezahrnuje pouze koníčky a záliby, ale také trávení prázdnin a dovolených či svátky a jejich oslavy.

Začněme tuto kapitolu zcela obecně, tím, kdo byli přátelé mých narátorek, tedy osoby, se kterými trávily svůj volný čas. Jolana H. zmiňuje, že to byli zejména chlapci. *„Já jsem se vlastně i v tý škole kamarádila víc s těma klukama. No, když si na to vzpomenu, tak já jsem měla partu a tam jsem byla já a čtyři kluci a já jsem byla jejich šéf, oni mi říkali šéfe.“*⁹³ Být vůdcem skupiny chlapců je v očích Jolany H. velkým úspěchem, něčím, co se dívkám obecně nepoštěstí. Ve spojení s vědomím, že si její otec přál mít syna, se pocit úspěchu ještě umocňuje. Jolana H. se možná snažila do chlapce stylizovat, aby uspokojila potřeby svého otce.

Vzpomínkou přispívá i Lenka F., která zcela mimoděk při svém rozhovoru opět otevírá téma touhy po synovi otce sester Miroslavy P., Jolany H. a Pavlíny V. *„Pak jsme hodně času trávili u vašeho dědečka, protože děda byl úžasnej, toho jsme všichni jako milovali, ten to s dětma uměl a vyráběl úplně neuvěřitelný věci. Co on jako dokázal, za ním se táhly v Čejetičkách všechny děti. (...) A ještě tím, že děda měl tři holky, tak jako měl toho Libora a Libor i hodně kamarádil s Jolkou. Jolka byla, vid', takovej trochu jako kluk, ona byla taková jako divočejší a to, takže si rozuměli.“*⁹⁴ Otec tří děvčat tak zcela neskryvaně přijal bratra Lenky F. jako svého *náhradního* syna. Ačkoli tedy jeho dcera Jolana H. měla povahované rysy, které jsou tradičně připisovány chlapcům, stále byla dívkou, o kterou její otec nestál a možná podvědomě svého syna i nadále hledal v cizích dětech. Pro všechny narátorky obeznámené s touto situací je to zcela pochopitelné. Svou podřadnou roli jako ženy všechny nekriticky přijímají.

⁹² Rozhovor s Lenkou F. vedla dne 4. 2. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

⁹³ Rozhovor s Jolanou H. vedla dne 27. 5. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

⁹⁴ Rozhovor s Lenkou F. vedla dne 13. 1. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

Mezi mými narátorkami je nicméně obecně velmi populární tvrzení, že si jako děti více rozuměly s chlapci. To příkládám obecně patriarchálnímu nastavení společnosti, podle kterého jsou dívčí kolektivy problémovější, silně ovládané emocemi a protkané intrikami. „*A bylo tady spíš víc kluků, u nás v baráku bydleli kluci hodně, takže spíš jsem vyrůstala s těma klukama.*“⁹⁵ Ilona S. nicméně později v rozhovoru zmiňuje, že měla v Čejetičkách zejména dvě dívčí kamarádky. Tvrzení, že vyrůstala s chlapci, tak není zcela pravdivé. Ačkoli totiž mohli chlapci být jejími sousedy v domě, ve kterém bydlela, velmi pravděpodobně nebyli jejími přáteli. Přátelit se s chlapci ale v jejích očích zvedá dívčinu (a tedy Iloninu) hodnotu.

O tom, jak vypadalo dětské trávení volného času v Čejetičkách, se rozpovídala Jolana H. Děti se díky jim vlastní zvědavosti a vynalézavosti dostávaly do jistě zábavných, mnohdy ale až nebezpečných situací. „*(...) tady jsme lezli do strojovny k bubnu, tam se nesmělo, tak jakoby jsme tady zkoumali, no, jsme chodili ven (...), jsme lezli po stromech, sem tam jsme něco podpálili, nějakou trávu, tak to blafló. (...) Kouřili jsme tady potají v cisterně od mlíka, to si taky pamatuju.*“⁹⁶ Jolana následně ještě dodává, že dnešní děti již takové dobrodružství nezažívají. Sama ale vychovávala v Čejetičkách tři děti. Před stejným prostředím, které jako dítě objevovala, však poté své děti chránila a nedopřála jim onu svobodu, jež zažívala ona.

Generace matek obecně nechávala svým dětem velkou volnost, potomci tak trávili mnoho času venku a vraceli se domů až po setmění. „*Tak asi za toho socialismu to tady bylo takový jiný, poklidný, ty lidi tady byli pořád stejný. (...) Jako že to byla taková lokalita, že jsme se tady nebály jako děti běhat tady od rána do večera, chodila jsem za tmy domů.*“⁹⁷ Nemyslím si ale, že by to bylo pouze specifikum Čejetiček. Je to spíše specifikum dané doby. Tvrzení o bezpečnosti lokality díky přítomnosti stále stejných osob totiž odporuje pozdější výpověď stejné narátorky, ve které tvrdí, že polovinu každého kalendářního roku se v Čejetičkách nacházelo mnoho cizích osob pracujících v místním cukrovaru. „*Byl tady ten cukrovar, když tady vždycky na podzim a přes celou zimu byla kampaň, takže tady bylo zase spoustu jiných lidí, tady bydleli na*

⁹⁵ Rozhovor s I. S. vedla dne 19. 4. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

⁹⁶ Rozhovor s Jolanou H. vedla dne 27. 5. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

⁹⁷ Rozhovor s Ilonou S. vedla dne 19. 4. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

ubytovně. ⁹⁸ Troufám si tedy tvrdit, že rodiče o své děti tedy neměli strach spíše proto, že o případech násilí na dětech a dalších zločinech neměli stejné množství informací, jaké je rodičům k dispozici dnes, než že by se tyto věci neděly.

Lenka F. popisuje, že většinu svého volného času v dětství trávila na nádraží, kde s rodiči bydlela v drážním domku. „Protože tím, že jsem bydlela na tom nádraží v těch Čejetičkách, že jsem byla to nádražácký dítě, tak pro mě jako ten domov bylo to nádraží. (...) Všichni tam pro mě byli tety a strejdové, mohla jsem tam s nima trávit řadu času, byla s nima legrace, protože vždycky si se mnou šli hrát nebo něco. Takový jako dobrodružo to bylo (...) a jakoby to prostředí bylo to nádraží, ne ty Čejetičky do té doby, než jsem šla do školy.“⁹⁹ Trávení volného času na nádraží přičítá Lenka F. zejména tomu, že nebylo v Čejetičkách podle ní jiné místo, kde by si mohly děti hrát. Já ale myslím, že to bylo spíše dáno jejím bydlištěm v onom drážním domku. Nádraží pro ni díky tomu bylo místo, na které byla zvyklá, a bylo pro ni přirozené si zde i hrát. Jistou roli sehrálo podle mne také to, že narátorka si obecně více rozuměla s dospělými lidmi než s dětmi, proto jí nádraží, pracoviště, jako jakási herna také vyhovovalo.

O trávení volného času žen z generace matek se toho z rozhovorů bohužel moc nedozvídáme. Jiřina V. ovšem do detailů líčí, jak její manžel kopal a vytvářel svépomocí na zahradě bazén. „No, bazén, to dělal děda, normálně to bylo z plechů udělaný takový... No, ono to nebylo kolo, protože to bylo z takovejch dílů, ale jako dokola. To bylo vidět na tom bazénu takhle. A to byla jedna obruč, pak byla deset centimetrů mezera a druhá obruč. To se vylilo betonem a podkopalo se to a ono to zapadlo, jak to bylo na tom kopečku. No, a pak vylil dno a udělal odpad do kanálu a natřelo se to.“¹⁰⁰ Manželova kutilská záliba se stala pro Jiřinu velmi sledovaným projektem. To, o čem rozhodl její muž, bylo z její strany nekriticky přijímáno a je dodnes bráno jako něco speciálního. Fakt, že Jiřina zná celý postup práce, naznačuje, že do výstavby byla alespoň částečně zapojena, pravděpodobně pomáhala manželovi přidržovat určité díly.

Se stejným smyslem pro detail popisuje také dcera Jiřiny V., Miroslava P., jak její otec stavěl karavan. „Náš táta začal s Píšou, že postavěj karavan. (...) A nechali si

⁹⁸ Rozhovor s Ilonou S. vedla dne 19. 4. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

⁹⁹ Rozhovor s Lenkou F. vedla dne 13. 1. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

¹⁰⁰ Rozhovor s Jiřinou V. vedla dne 25. 3. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

svařit podvozky, pak na to udělali zase tu dřevěnou konstrukci, pak to vycpali polystyrenem a nějakou vatou, pak na to dali plech, oplechovali, olištovali to, pak udělali dovnitř nábytek a každý z nich uměl něco, nebo si poradili, nebo si to podrželi. (...) máma šila závěsy, máma šila do toho matračky vlastně, abychom měli.“¹⁰¹ Jak vidno, muž měl ve volném čase prostor na takto dlouhodobý projekt, jelikož se nemusel věnovat jiným povinnostem v domácnosti. Při ruce mu nicméně musela být také jeho žena, která dostala za úkol ušít závěsy a matrace jakožto *typickou ženskou práci*. Pravděpodobně ale nebyla z rodiny jediná, kdo byl do stavby karavanu nějakým způsobem zapojen. Fakt, že Miroslava zná každý krok jeho stavby, dokazuje, že tímto projektem *žila* celá rodina.

V případě, kdy matky nějaké koníčky měly, byly vždy nějak spojeny s péčí o domácnost. V případě Miroslavy K. šlo například o pěstování zeleniny na zahradě. „*Ale měli jsme vlastně zahrádku tam vzadu u toho hřiště. To si pamatuju. (...) Dědek vždycky zůstal u lahve.*“¹⁰² Nechuť manžela Miroslavy K. k tomuto hobby jasně vystihuje poslední věta. Přitom právě při práci na zahradě je často velmi potřebná hrubá mužská síla. Navzdory tomu, že se ženy angažovaly v koníčcích svých partnerů, obráceně to již neplatilo. Zda zde hrály roli stereotypní představy o zahradničení jako o *ženské práci*, můžeme pouze odhadovat.

Príslušnice starší generace žen podle svých slov ve zkoumaném období často navštěvovaly místní plesy pořádané v budově hospody. Alespoň v případě Jiřiny V. ale její účast závisela na tom, zda měla zajištěné hlídání pro své děti, jelikož péče o ně byla primárně pouze její povinností. „*Každý rok jsme byli aspoň na dvou plesech, to jsme byli minimálně. Když jsem měla hlídání dětí, že jo.*“¹⁰³ Jiřin manžel se tedy plesů mohl zúčastnit vždy, když se konaly. O možnosti, že by zůstal s dětmi doma on, se Jiřina nezmiňuje. Chápu to proto tak, že zábava byla manželovým privilegiem, které mu nemohlo být odepřeno právě z té pozice, že je muž. Z výčtu plesů pořádaných v Čejetickách si pak také lze snadno povšimnout, že většina z nich byla organizována spolky, ve kterých figurovali zejména muži, případně šlo o plesy pořádané podniky,

¹⁰¹ Rozhovor s Miroslavou P. vedla dne 21. 5. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

¹⁰² Rozhovor s Miroslavou K. vedla dne 19. 7. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

¹⁰³ Rozhovor s Jiřinou V. vedla dne 25. 3. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

v nichž byli zaměstnaní manželé narátorek. Podle Jiřiny V., Miluše S. a Miroslavy K. se jednalo o plesy hasičské, baráčnické, myslivecké a plesy pořádané podnikem místní mlékárny či nádraží.¹⁰⁴

V 90. letech se pak již pro mládež v Čejetičkách přestaly konat plesy a nahradily je na stejném místě diskotéky. „*Po revoluci si to vzal nějaký pan Polák ze Sahary a začal tam pro nás náctiletý dělat diskotéky, to byly první diskotéky pro nás.*“¹⁰⁵ Na místní diskotéky se měly možnost dostat i náctileté dívky, ovšem pouze ty, které ještě neměly děti, o něž by se musely doma starat. Výhodou jistě bylo, že se tyto akce konaly přímo v Čejetičkách a odpadla tak potřeba odvozu z centra města, případně nutnost dlouhé pěší cesty domů.

V případě ale, že se některá z narátorek vydala trávit večer do jiných částí Mladé Boleslavi a vracela se v noci domů, byla tím vystavena jistému riziku obtěžování. „*Jednou jsem takhle taky šla z nějaký akce (...) A takhle cestou nás předjel ruskej gazík a zastavili, něco chtěli, oheň, a dělali, že mají poruchu. My popošly dál a oni zase jako dojeli, že nás dovezou. (...) A pak, když jsme se rozdělily, tak ten gazík jel a já jako měla dost nepříjemnej pocit, takže jsem slezla, jak se jde alejí, tak jsem slezla takhle dolů pod ten svah jako k Jizeře a šla jsem takhle, aby mě nebylo z tý silnice vidět. A opravdu, za chvíli jsem slyšela, jak jednou zase zpátky.*“¹⁰⁶ Tomuto jevu zřejmě nahrávala poloha Čejetiček, neboť se nachází stranou od frekventovaných částí města, se kterými je propojuje poměrně temná stromová alej. Tímto tvrzením ale v žádném případě nechci ospravedlňovat či jakkoli zlehčovat situaci popisovanou Lankou F., spíše naopak.

S predátorským chováním ruských vojáků se výše zmíněná narátorka setkala v mládí ještě jednou, tentokrát v poměrně brzkou večerní hodinu, jen malý kousek od svého bydliště, když vyprovázela svou kamarádku na místní autobusovou zastávku. „*No, ale šla jsem vyprovodit tu kamarádku, vracela jsem se odsud z toho autobusu zpátky a jel právě ruskej gazík s jedním ruským vojákem. (...) A dojel mě u mlékárny a zastavil a jako že mě sveze. A já říkám, jako že nechci, no, a šla jsem dál, on popojel, vystoupil a šel ke mně a začal mě táhnout k tomu gazíku. Teď já si říkám: do prkýnka,*

¹⁰⁴ Rozhovor s Miroslavou S. vedla dne 12. 4. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

¹⁰⁵ Rozhovor s Ilonou S. vedla dne 19. 4. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

¹⁰⁶ Rozhovor s Lenkou F. vedla dne 13. 1. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

musím se prostě jako dořvat tady sousedů, támhle je hradlo, tak jako to. Tak říkám, jako ať toho nechá, že začnu křičet, a on říká: neboj se, neboj se. Říkám: se nebojím, ale křičet budu. No, a on mě pustil, já jsem jakoby došla, on dojel a byly zavřené závory. Já jsem přešla ty závory a naštěstí hned za závorama jsem bydlela. (...) A nebylo to jednou, že prostě takhle jako otravovali. ¹⁰⁷ V dobrý záměr daného muže se dá jen těžko věřit a popisované chování z jeho strany je absolutně neomluvitelné. Lenka F. se navíc se zážitkem bála svěřit svým rodičům, jelikož vyústěním celého incidentu by byl zákaz jejího samostatného chování ven. Je samozřejmě přirozené, že rodiče mají o své děti strach a chtějí je před nebezpečím chránit. Nebylo by ale pro všechny zúčastněné lepší, pokud by se preventivní opatření týkala spíše predátorů, nikoli obětí?

Zkušenost s nevhodným chováním mužů vůči mladým dívkám má i Jolana H. Té se do pokoje na školním výletě vloupali dva muži vykonávající v dané lokalitě základní vojenskou službu. Citaci zde ponechávám v původním znění, nekrácenou, jelikož myslím, že je velmi vypovídající. *„To si pamatuju, že tenkrát jsme byli na chmelu a měli jsme otevřený okna a oni nám tam v noci, nás tam bylo na pokoji asi čtrnáct holek, nás tam spalo, že jo, a do toho pokoje nám vlezli dva vojáci, protože tam taky někde byli. No, a teďka nás vzbudili, my jsme si s nima povídaly, že jo, všechno možný, ale to byl strašnej průšvih tenkrát, ty jo, protože se vzbudila učitelka, ta tam na nás vlítla, že jo. Ta si myslela bůhví, co tam neděláme, že jo, čtrnáct holek a dva vojáci, že se tam snad svlíkáme nebo co, nám bylo patnáct, že jo. Ježíš, to vím, že jsme musely psát vysvětlení, teď jsme psaly takový elaboráty, čestný prohlášení, co se jako stalo, že jo, to bylo příšerný. To bylo strašný, no. To se pak ještě ve škole potom řešilo. Ale nám to tak nepřišlo, že jo, člověk nic neudělal. Co jsme měly dělat? To jste měli nás vzbudit! Profesory, ve tři ráno jsme je měly jít budit, aby vyhodili vojáky, no. Tam seděli na zemi u postele a povídaly jsme si s nima, no. Tak to byli taky kluci, dřív se chodilo na vojnu... Jim mohlo bejt tak devatenáct, osmnáct. To nebyli žádný chlapi starý, že jo.* ¹⁰⁸ Pouhá představa, že člověk spí, a do pokoje se mu dostane cizí člověk, je velmi znepokojující. Dívky tak pravděpodobně zažily velký šok, který každý z nás zpracovává jiným způsobem. To, že je tedy v danou chvíli nenapadlo jít vše nahlásit vyučujícím spícím

¹⁰⁷ Rozhovor s Lenkou F. vedla dne 13. 1. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

¹⁰⁸ Rozhovor s Jolanou H. vedla dne 27. 5. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

v jiném pokoji, je více než pochopitelné. Setkáváme se zde ale naopak s tím, že byly potrestány dívky, které byly v této situaci v rolích obětí. Proč by ale měly být za situaci zodpovědné ony, když chyba nebyla ani z části na jejich straně? Vážnost situace neumenšuje ani věk obou mužů, který se Jolana H. snaží jako omluvu použít. Pravděpodobně zde tak hraje roli zažitě tvrzení, že dívky dospívají rychleji, čímž se omlouvá nedospělé chování mužů a apeluje se na zodpovědnost dívek.

Vzpomínky na cestování zahájíme menšími výlety. Miluše S. v následující citaci líčí, jak spolu se svou přítelkyní Jiřinou V., jejím manželem a další přítelkyní jeli autem do Prahy. *„Přijeli jsme do Starý Boleslavi a najednou Jiřinka říká: Mirku otoč to! Já jsem nevypla ten hrách nebo čočku. (...) Každý jiný chlap by zastavil, vyskočil by z auta a začal by pobíhat a šíleně rvát. Každý! Mirek to bez řeči otočil. (...) On nás vysadil, my jsme se podívaly po krámech, on jel zpátky, sesbíral ze stropu ty dršťky, který tam byly, a ta moje kamarádka, ta teda z toho do dneška má druhý Vánoce. Ta furt říká: To není možný! To není možný! To kdybych já todle, to bych byla mrtvá! Furt říkala: Já bych byla mrtvá, ten by mě zabil! A on nic neřekl a odjel.“*¹⁰⁹ Tato vzpomínka se nezaměřuje na onen výlet a zážitky z Prahy, spíše zdůrazňuje to, jak se (překvapivě) manžel Jiřiny V. nerozčílil, když mu jeho žena v půli cesty sdělila, že zapomněla před odjezdem vypnout sporák. Zdánlivě banální situace, kdy byl ochoten vrátit se domů a vypnout spotřebič, pak pasuje manžela Jiřiny V. skoro až na hrdinu. Výrok o tom, že každý jiný muž by v této situaci dostal záchvat vzteku, je poměrně zarážející a odkazuje zřejmě na zkušenosti Miluše S. a její přítelkyně, kterým tato událost utkvěla v paměti do dnes jako něco neuvěřitelného. Proč by ale jiní partneři nebyli ochotni něco takového udělat také? Pravděpodobně zde působí více faktorů. Kuchyně je tradičně teritoriem ženy. Pokud se tak stalo něco zde, není manžel ochoten situaci řešit. Nechat navíc tři ženy bavit se v Praze a sám na sebe tak vzít nějakou povinnost, to je zásah do tradičního rodinného nastavení.

Jiřina V. následně vypráví o tom, jak její manžel díky svému zaměstnání cestoval po světě. *„No, a děda, jak dělal v těch uhelnejch skladech, tak ty dělaly hrozný zájezdy. Na Slovensko, na Moravu, do Maďarska, všude, do Německa, do Francie, takže děda*

¹⁰⁹ Rozhovor s Miluší S. vedla dne 19. 7. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

hodně s nima cestoval. ¹¹⁰ Jelikož mě ale zajímala zejména její zkušenost, zeptala jsem se, zda cestovala s manželem také ona. K mému překvapení byla její odpověď záporná. „*Já jsem měla děti. Neměla jsem je komu dát.*“ ¹¹¹ Jiřina V. necestovala, protože se musela starat o děti. Byla hospodyně, skoro až služebná, která si nezasloužila oddych nebo zábavu, zatímco manžel tuto možnost měl. Když tedy dojde řeč na zážitky spojené s cestováním, tlumočí narátorka pouze ty manželovi.

Vzpomínky dcer Jiřiny V. na dovolené jsou pak také spojeny spíše s postavou otce. „*No, většinou jsme jezdili na Branžež, že jo. Do toho karavanu. Jako asi dvakrát jsme byli po Čechách trošku, ale vím, že naše máma nechtěla nikdy jezdit, tu to nikdy nebavilo, takže jsme jezdili vlastně jenom s tátou.*“ ¹¹² Jolana H. tvrdí, že její matku cestování a pobyt na dovolené nebavily. Mohli bychom se ale ptát, zda je to opravdu tak, nebo zda spíše matka nebyla v situaci, kdy si nemohla dovolit bezstarostně odjet z domácnosti. V případě, že na vás doma čeká množství povinností a práce, které za vás nikdo jiný neudělá, jen stěží se zvládnete uvolnit. Když k tomu přičteme i to, že ani na dovolené péče o potomky neustávala, vychází nám jednoduchá představa upracované matky bez zájmu o rodinné cestování.

Sestra Jolany H., Miroslava P., dodává, že jejich rodinu na dovolených ve většině případů doprovázeli přátelé a známí jejich otce. „*Jezdili jsme většinou se známejma májho táty, ani ne jako ze strany mamky, ale vždycky to byli známí z uhelnejch skladů většinou, nebo známí od táty z práce.*“ ¹¹³ Matka tedy mnoho přátel neměla, což není překvapivé vzhledem k tomu, že její prací byl úklid budovy soudu v době, kdy byla již většina zaměstnanců z práce doma, a volný čas mimo úklid, vaření a péči o děti byl spíše vzácností. Navíc to, že manžel častokrát přizval na dovolenou své přátele a známé, může být jedním z důvodů, proč Jiřinu V. rodinné dovolené nebavily. Je možné, že si s nimi nerozuměla. V úvahu přichází i varianta, že také na rekreaci plnila úlohu služebné a starala se pak nejen o své děti, ale i o ostatní účastníky a účastnice, aby dostala představě o dobré manželce a matce.

¹¹⁰ Rozhovor s Jiřinou V. vedla dne 25. 3. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

¹¹¹ Rozhovor s Jiřinou V. vedla dne 25. 3. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

¹¹² Rozhovor s Jolanou H. vedla dne 27. 5. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

¹¹³ Rozhovor s Miroslavou P. vedla dne 21. 5. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

Za příbuznými ze strany manžela jezdila do tehdejší Jugoslávie rodina Miluše S., což jistě bylo pro všechny zúčastněné nevšedním a příjemným zpestřením jinak vesměs v Čechách trávených dovolených. „*A pak jsme občas jeli do Splitu, do tehdejší Jugoslávie, protože sestra pana Slánskýho tam žila.*“¹¹⁴ Opět se nicméně jedná o návštěvy příbuzných ze strany manžela. V tomto případě jde ovšem pochopitelnější situací, než v další citaci této narátorky.

Víkendy, které Miluše S. trávila s rodinou u svého tchána, byly o něco méně příjemné než zmiňovaný pobyt u moře. „*Dříve jsme tam jezdili každé víkend. Když ještě žil jako děda Slánskej, tak jsme jezdili každý týden, jako každé víkend jsme tam byli, i když to bylo hrozný.*“¹¹⁵ Za vysvětlení, proč se narátorka každý týden dobrovolně vystavovala onomu nepříjemnému pobytu na tchánově chalupě, můžeme zřejmě považovat udržování rodinných vazeb, zejména pak dětí s rodinou jejich otce. Proč tomu tak ale muselo být každý víkend a proč nemohla návštěva proběhnout i bez její přítomnosti, zůstává nevyřešené. Důvod můžeme možná hledat opět v onom rozdělení genderových rolí v domácnostech mých narátorek, kde je muž vůdcem, kterého žena následuje.

Vzpomínky na prázdniny spojené zejména s otcem má také Lenka F. Ta v souvislosti s tím mluví až hanlivě o své matce, která podle ní společné dovolené kazila svou přehnanou péčí. Citace je delší, nicméně mám dojem, že jen tak může být zachováno celé narátorčino sdělení. „*Když jsme byli s tou mámou, tak furt jako tohle si uklid', tohle udělej, tohle jako. A moje máma všechno řešila jídlem, takže i na tý Vranovský přehradě ona byla schopná dělat kynutý knedlíky jako a omáčku, takže jsme museli jít třeba už v deset hodin od vody, protože nás tam samotný nenechala, aby uvařila. (...) A táta to takhle jako neřešil, že jo. Jo, táta uměl vařit, takže taky vždycky něco uvařil, ale jako něco rychlýho, nádobí se kdyžtak udělalo až pak jako večer, všechno najednou a prostě neřešil tydlety běžný problémy, takže to byly fakt prázdniny. (...) A jako to vzpomínám, že na to jsem se fakt vždycky nejvíc těšila, protože přes rok na nás táta jako tolik času neměl, že jo, hodně byl v práci, ale tedlecten tejdén jako tam byl jenom pro nás. Vždycky nám i něco vyrobil, protože táta byl jako hrozně šikovnej a*

¹¹⁴ Rozhovor s Miluší S. vedla dne 19. 7. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

¹¹⁵ Rozhovor s Miluší S. vedla dne 19. 7. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

hrozně rád si hrál jako se dřevem, takže vím, že tenkrát dělal nějaký dřevěný šavle klukům a mně udělal, jako že teda jsem holka, tak ne šavli, ale dýku a takový. (...) No, takže tím moje máma vždycky kazila tu dovolenou nám i sobě, si myslím.“¹¹⁶ Já zde ale vidím především působení onoho dvojího metru, který společnost vůči matkám a otcům používá. Zatímco tedy otec je považován za dobrého již v okamžiku, kdy vezme své děti na dovolenou, a pokud je takzvaně *odbyde* polotovary, nikdo se nad tím ani nepozastaví, zatímco matka je vystavována velkému společenskému tlaku a musí svou pozici neustále obhajovat. Dokáží si tak představit, že matka Lenky F. vařila na dovolených i proto, že se obávala toho, co o ní řekne okolí. Neuměla navíc být onou zábavnou postavou jako otec, protože péče o děti byla na jejím denním pořádku, zatímco otec věnoval dětem pouze onen jeden prázdninový týden. Byl dětem vzácný a ony jemu, kdežto pro matku to byla rutina. Ve vzpomínce Lenky F. mě pak překvapila ještě jedna záležitost, a to situace, kdy otec vyráběl dětem dřevěné zbraně a chlapci dostali šavli, zatímco dívka dýku. Když už tedy byl otec svolný k tomu, aby si jeho dcera hrála se zbraní, tradiční chlapeckou hračkou, musel ji degradovat alespoň tím, že dostala zbraň menší.

Postava otce měla kolem sebe ve všech zkoumaných rodinách zřejmě jistou auru nedotknutelnosti. Pavlína V. totiž během našeho rozhovoru popisovala moment, kdy byla otcem nucena řídit zdemolované auto poté, co jej na náledí nabourala do stěny domu a stále byla v silném šoku. Auto bylo v evidentně nepojízdném stavu, přesto otec rozhodl, že s ním Pavlína odjede domů. *„Jo, tu plechovku rozbitou, která byla o půl metru kratší a ještě do zatačky, že jo, jak jsem vzala bokem tu značku. Takže se mi otevíraly dveře, takže jsem držela dveře, řídila jsem domů a dole na Podolci jsem cejtla hrozně benzín, takže jsme vyskočila z auta, táta se vrátil a říkal: co blbneš? Já říkám: tak cejtím benzín, co když to bouchne? Moc koukáš na Novu, nasedni a jed!“*¹¹⁷ Pavlína V. se po celou dobu snaží, aby historika působila humorně, nicméně fakt, že od té doby (tedy zhruba 25 let) auto nikdy neřídila, humornost situace spíše popírá. Narátorka jako kdyby přebírala rétoriku otce a situaci zlehčovala, aby dostála jeho zásadám.

¹¹⁶ Rozhovor s Lenkou F. vedla dne 4. 2. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

¹¹⁷ Rozhovor s Pavlínou V. vedla dne 20. 5. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

Vánoce probíhaly v Čejtičkách standardním způsobem. Každá rodina měla ale malá, někdy až nenápadná specifika, která činila tento svátek právě pro ni jedinečným. V rodině Miluše S. tím bylo například umístění vánočního stroměčku. *„A mívali jsme stroměček vždycky na klavíru. My máme doma piano velký, nebo klavír, křídlo, a my jsme teda mívali stroměček, co já mám zažitý.“*¹¹⁸ Klavír byl v tomto případě pozůstatkem z doby, kdy se Ilona S. na popud své matky učila na tento nástroj hrát. Vzhledem k tomu, že klavír zabere v bytě velké množství místa, volila zřejmě rodina umístění dalšího rozměrného předmětu, vánočního stroměčku, právě s ohledem na ušetření prostoru.

V rodině bydlící v drážním domku na nádraží probíhaly na Štědrý den každoročně návštěvy kolegy a kolegyně, což vytvářelo specifickou formu komunity. *„Pak ještě k nám, když už byly rozdaný dárky, tak přímo na nádraží, když jsme byli malí, tak bydleli kamarádi našich, my jsme jim říkali teto, strejdo, a oni už měli syna, co měl vlastní rodinu, takže byli sami, tak prostě přišli k nám jakoby na kafe, takže nám taky vždycky přinesli nějaký dáreček, že to tam Ježíšek nechal u nich.“*¹¹⁹ Mladá rodina, jejíž vlastní příbuzní bydleli ve zcela jiném okrese, tímto získala tetu a strýce; starší partnerský pár pak nemusel být o Štědrém večeru sám. Jednalo se tak o jakousi formu symbiózy přinášející užitek oběma stranám.

Opětovně se ale setkáváme s tím, že všechna práce pojící se k oslavám vánočních svátků spočívala výhradně na bedrech ženy. Miroslava P. vzpomíná na jedinečně ozdobený vánoční stroměček, který pocházel z dílny její matky. *„Moji rodiče dávali na vánoční stroměček ještě žvejkačky, moje máma vzala jehlu s nití a všechny ty žvejkačky propichovala a na každou žvejkačku navázala špagát, to dávala na naběračku, to na to nasunovala, aby to měla připravený, a pak se to rozvěšovalo na stroměček, že jo, prošitý všechny žvejkačky, Pedra anebo ty peprmintový, tak ty tam visely, pak nám tam ještě propichovala Fidorky a visely tam i Fidorky na tom stroměčku, abysme tam toho měli co nejvíc.“*¹²⁰ Tento velmi specifický rodinný zvyk byl zejména pro děti něčím, na co se těšily, znamenal ale další práci pro jejich matku, která měla s přípravou vánočních oslav

¹¹⁸ Rozhovor s Ilonou S. vedla dne 19. 4. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

¹¹⁹ Rozhovor s Lenkou F. vedla dne 4. 2. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

¹²⁰ Rozhovor s Miroslavou P. vedla dne 21. 5. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

již tak mnoho práce. Miroslava P. se totiž nezmiňuje o tom, že by s přípravou sladkostí na vánoční stromeček jakkoli pomáhal její otec, případně ona či její sestry.

Svou sestru doplňuje Jolana H. vzpomínající na dárky schované v povlacích od polštářů místo v baličím papíru, čímž se jen umocňuje celkový dojem upracované matky. „*A vím, že naše mamka třeba nestíhala balit dárky, tak jsme taky měli, že nám dala povlak od polštáře jakoby, a každá jsme měly svůj povlak a tam jsme ty dárky měly schovaný, a že jsme si je jako vytahovaly z toho povlaku.*“¹²¹ Otec zde opět absolutně vůbec nefiguruje a narátorka se nad tím ani nepozastaví. Jakákoli příprava šla evidentně mimo něj. A ačkoli Jolana H. vzpomíná na toto netradiční umístění dárků s úsměvem, pro její matku to jistě příjemné nebylo, jelikož to mohlo znamenat, že v něčem selhává.

Vzpomínka na otce spojená s Vánoci se objevuje také v jiném kontextu, když Miroslava P. vypráví, jak její otec reagoval, když si stěžovala na odlišnost hraček. „*Pak jsem dostala miminko, takovou panenku s dudlíkem a brečela. Tu dostala i Jolana. Měly jsme úplně stejný, ale měly trochu jiný dudáky. (...) A když jsem to řekla, že má jinej dudák, tak děda vzal tu pannu a hodil ji přes celej obýván. Takhle ji přehodil, takhle letěla přes celej obýván, jak byl naštvanej, že jsem zase něco měla, že to není stejný.*“¹²² Otcova prudká reakce na ono dětské stěžování na odlišnost panenek působí bizarně. Miroslav P. nicméně přebírá zodpovědnost za celou situaci na sebe, ačkoli byla dítě, a reakci otce považuje za přiměřenou. Dospělý muž tedy v tomto případě prodělá výbuch vzteku, což je následně považováno za zcela normální, kdežto vztekající se dítě, dcera, je hodno potrestání. Miroslava P. v tomto věku nebyla ještě dostatečně vyspělá na to, aby své emoce ovládala, kdežto její otec ano. Přesto je zde vykreslován jako trpitel otec.

Na nekompromisní jednání svého otce vzpomíná také Lenka F., ovšem v souvislosti se slavením jiného svátku, Velikonoc. „*Tady v Boleslavi je zvykem, že choděj na koledu i holky. A táta, jak jsou naši z toho Náchoda, tak tam jako holky mají koledu tejden před tím. Choděj holky na koledu tejden před Velikonocema, i malý, i velký, dospělý. (...) A táta prostě řekl, že ne, že já jsem jako holka, že mám bejt doma a čekat, až přijdou jako ty koledníci a nechodit, že to jako prostě... A v tomhle byl fakt jako nekompromisní. Tohle je prostě jako, že jako holka mám sedět doma a nechodit na*

¹²¹ Rozhovor s Jolanou H. vedla dne 29. 5. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

¹²² Rozhovor s Miroslavou P. vedla dne 21. 5. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

koledu. ¹²³ Lenka F. byla tedy jako dívka nucena na Velikonoce zůstat doma a čekat na koledníky. Na rozdíl od ostatních děvčat z Čejetic nikdy nechodila na koledu, jelikož to měla zakázané od svého otce. Neexistuje ale naprosto žádný logický důvod, proč by se této tradice nemohla kvůli svému genderu zúčastnit i dívka. Žádná speciální tělesná či psychická vlastnost nepředurčuje chlapce k tomu, aby byli pouze oni hodni držení pomlázky. Tradičně vykoledovaná nadílka sladkostí pak jistě způsobovala žárlivost ze strany Lenky F. na svého bratra. Za nepřijatelné považují pak také to, že narátorka musela podstupovat šlehání pomlázkou i v případě, kdy to pro ni bylo nepříjemné a ponižující.

Život v Čejeticích hodnotí zpětně moje narátorky ve většině případů velmi kladně. „*My jsme tady měli všechno, co jsme potřebovali. My jsme ani do města nepotřebovali jezdit, protože ty Čejetický jsou jako součást Boleslavi, ale jsou...*“¹²⁴ Tato městská část tedy díky své poloze působila spíše jako samostatná vesnice, což přispívalo k jejímu klidnému charakteru. Zároveň zde ale bylo množství obchodů a bylo tedy možné alespoň základní zboží sehnat zde bez nutnosti cestování do centra města.

Radosti a starosti všedního dne *obyčejných* lidí se tedy, jak jsme měli možnost pozorovat, odehrávaly bez ohledu na politickou situaci v zemi. Nakolik mimo realitu života žen z Čejetic byla například Sametová revoluce lze vyčíst z rozhovoru s Miroslavou K. Po mém dotazu, zda se v jejím životě něco po roce 1989 něco změnilo, se Miroslava K. zeptá, co se stalo v daném roce. Odpovídám tedy, že proběhla Sametová revoluce. Narátorka následně říká: „*Asi ne. Do práce jsem musela chodit pořád. Nebylo nic k sehnání. (...) Nebo ne? Kdy to bylo, jak jsme stáli frontu na banány?*“¹²⁵ Do života na samotném okraji města velké politické události neměly šanci razantně zasáhnout. Fronta na banány a na zboží obecně byla jediná situace, která měla šanci životy zkoumaných žen nějak ovlivnit, a proto si ji Miroslava K. vybavuje, ačkoli ji zřejmě přiřazuje ke špatnému období.

Na stejný dotaz, zda se v jejím životě po roce 1989 něco změnilo, odpovídá Jiřina V. zcela příznačně „*V mém životě ne, my jsme nebyli žádný revolucionáři. My jsme byli*

¹²³ Rozhovor s Lenkou F. vedla dne 4. 2. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

¹²⁴ Rozhovor s Miroslavou S. vedla dne 12. 4. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

¹²⁵ Rozhovor s Miroslavou K. vedla dne 19. 7. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

takový obyčejný lidi, Moni, víš.“¹²⁶ Jiřina se o politice evidentně bavit nechce. Snaží se distancovat od *revolucionářů* tím, že zdůrazňuje svou příslušnost ke skupině *obyčejných* lidí. *Obyčejní* lidé totiž v jejich očích představují slušnější skupinu osob a politiky tak Jiřina nebere jako někoho, kdo by hájil jejich zájem.

V roce 1989 jedenáctiletá Pavlína V. si v souvislosti s událostmi kolem 17. listopadu vybavuje jedině. „*Jediný, co jsem zaznamenala, že jsme ráno nemuseli dělat nástup, že jo. Soudružko učitelko, třída 5. A je připravena k hodině českého jazyka. Chybí Novák, Okurka, Smažil a Novotná si zapoměla domácí úkol.*“¹²⁷ Pro Pavlínou, vyrůstající v rodině, která Sametovou revolucí nebyla dotčena, tak nastala pouze změna v oslovování učitelského sboru, která působí až úsměvně. Ovšem i děti potřebovaly, aby jim někdo vysvětlil, co se právě na politické scéně děje. Mám ale dojem, že se tak nestalo ani doma, ani ve škole.

Jako symbolické uzavření tématu pak poslouží tvrzení Miluše S., ve kterém hovoří o tom, proč přerod socialistické společnosti v kapitalistickou její život v zásadě neovlivnil. „*Víš co, ono když děláš práci, která tě baví a jako snažíš se ji dělat dobře, tak jako ty okolní věci tě tak nějak jako... Já jsem se nikde nemusela drát, já jsem se nikde nemusela, víš co, jako podbízet, protože jsem vždycky dělala pořádně svoji práci.*“¹²⁸ Neotevírá ale právě ono hledění si svého dveře lhostejnosti, které jen a jen nahrává tomu, aby za *obyčejné* lidi rozhodovali od nich odlišní lidé podkopávající jejich zájmy?

4. Závěr

V této diplomové práci jsem měla možnost sledovat ženskou linii čtyř rodin, které mezi lety 1968 a 2000 pojilo stejné bydliště, městská část Čejetičky. V samém úvodu této diplomové práce stojí, že mě zajímalo, kdo jsou ony Ženy (z) Čejetiček, jaké bylo jejich rodinné zázemí a pracovní uplatnění, a jak se jim celkově v Čejetičkách žilo. Mým záměrem také bylo porovnat, zda a případně jak se v těchto aspektech liší matky a dcery zahrnuté ve výzkumu.

¹²⁶ Rozhovor s Jiřinou V. vedla dne 21. 6. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

¹²⁷ Rozhovor s Pavlínou V. vedla dne 20. 5. 2022 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

¹²⁸ Rozhovor s Miluší S. vedla dne 12. 4. 2021 Monika Picková. Osobní archiv autorky.

Během výzkumu se ukázalo, že životní linie matek a dcer jsou si velmi podobné. Dcery částečně kopírují své matky, které fungují jako jejich (někdy nepřiznané) životní vzory ve vztahu ke svému okolí. Podstatnou postavou v životech obou generací se ukázal být u narátorek ze starší generace manžel, u těch z mladší generace pak otec. Ten ve většině případů a ve velké míře řídil jejich každodenní životy, rozhodoval o jejich životním směřování a zejména formoval jejich vztah ke společnosti jako celku. Genderové role v Čejetičkách byly rozděleny tradičním způsobem – muž je živitelem rodiny, žena se stará o rodinu. Zároveň s tím se ale po ženě vyžadovalo, aby také přispívala do rodinného rozpočtu a tím přijala i onu tradiční mužskou roli. Místo toho, aby se tím rozdílly mezi muži a ženami začaly stírat, ještě více se tím, bohužel, zdůraznily. Zvnitřnělá podřízená role žen z rozhovorů přímo sálá. To je potřeba si uvědomit předtím, než budu moci odpovědět na otázky vznesené v úvodu práce.

Kdo tedy jsou ony ženy (z) Čejetiček? Odpověď je možná až moc prostá: jsou matkami, pečovatelkami, strážkyněmi rodinného krbu. Moje narátorky, i přes to, že bydlely ve městě vzdáleném pouhých 50 kilometrů od Prahy, nebyly ženami, které by stály v čele emancipačních, feministických hnutí. Ani jedna z dcer navíc nepřekročila stín své matky. Mezi narátorkami není například ani jedna žena, která by dosáhla vysokoškolského vzdělání. Všechny naopak zvolily cestu brzkého mateřství a následně přijaly roli ženy starající se zejména o chod domácnosti místo možného kariéerního růstu. Vzhledem k tomu, jak byly ženy vychovávány a co jim bylo (i neverbálně) vštěpováno, se zřejmě není čemu divit. Rozdílly mezi chlapci a děvčaty byly v Čejetičkách ve velké míře akcentovány od dětství. Mužský gender byl vyzdvihován a považován za nadřazený.

Během realizování výzkumu jsem se setkala s velkou škálou situací, na které jsem nebyla připravená. Odmítavé reakce, odtažitě jednání, ale i skupinový rozhovor tří narátorek, to je jen malý výčet z nich. Častokrát jsem byla na pochybách, zda je vůbec reálné celý výzkum zdárně dokončit. Z každého rozhovoru jsem si ale odnesla zkušenosti, díky kterým jsem byla příště lépe připravená. Lidové pořekadlo říkající, že *chybami se člověk učí*, charakterizuje celou mou situaci zcela výstižně.

Součástí diplomové práce není obrazová příloha. Je to z toho důvodu, že všechny mnou zkoumané archivní prameny obsahovaly záznamy a fotografie pouze zhruba do

první poloviny 20. století. Na všech fotografiích jsou navíc vyobrazeni pouze a jen muži rozličných funkcí a mnou hledané záznamy o ženách vlastně neexistují. Fotografie budov (zejména podniků) ze stejného období, které se mi podařilo nalézt, pro mou práci také nejsou relevantní. Neuchýlila jsem se pak ani k pořízení fotografií současného stavu budov, jelikož ve velkém neodpovídá jejich stavu mezi lety 1968 až 1989.

Na závěr bych ráda dodala, že tato diplomová práce není v žádném případě z principu kriticky namířena proti mužům jako celku. Snažila jsem se pouze kriticky nahlížet na dopady patriarchálního nastavení společnosti, které v konečném důsledku ubližuje jak ženám, tak i mužům vymykajícím se těmito standardům. Mým záměrem bylo dát hlas samotným ženám z Čejetic.

5. Seznam použitých pramenů a literatury

5.1. Seznam rozhovorů

Rozhovor s Jiřinou V. vedla dne 25. 3. 2022 Monika Picková; osobní archiv autorky.

Rozhovor s Jiřinou V. vedla dne 21. 6. 2021 Monika Picková; osobní archiv autorky.

Rozhovor s Miluší S. vedla dne 12. 7. 2021 Monika Picková; osobní archiv autorky.

Rozhovor s Miluší S. vedla dne 19. 7. 2021 Monika Picková; osobní archiv autorky.

Rozhovor s Miroslavou K. vedla dne 19. 7. 2021 Monika Picková; osobní archiv autorky.

Rozhovor s Miroslavou S. vedla dne 27. 5. 2021 Monika Picková; osobní archiv autorky.

Rozhovor s Miroslavou S. vedla dne 20. 9. 2021 Monika Picková; osobní archiv autorky.

Rozhovor s Lenkou F. vedla dne 13. 1. 2022 Monika Picková; osobní archiv autorky.

Rozhovor s Lenkou F. vedla dne 4. 2. 2022 Monika Picková; osobní archiv autorky.

Rozhovor s Ilonou S. vedla dne 19. 4. 2022 Monika Picková; osobní archiv autorky.

Rozhovor s Miroslavou P. vedla dne 8. 5. 2022 Monika Picková; osobní archiv autorky.

Rozhovor s Miroslavou P. vedla dne 21. 5. 2022 Monika Picková; osobní archiv autorky.

Rozhovor s Jolanou H. vedla dne 27. 5. 2022 Monika Picková; osobní archiv autorky.

Rozhovor s Jolanou H. vedla dne 29. 5. 2022 Monika Picková; osobní archiv autorky.

Rozhovor s Pavlínou V. vedla dne 2. 5. 2022 Monika Picková; osobní archiv autorky.

5.2 Archivní prameny

Státní okresní archiv Mladá Boleslav. Fond okresní a obecní samosprávy. Archiv obce Čejetice, inv. č. 9. kn. č. 9. *Obecní kronika Čejetičky 1924.*

Státní okresní archiv Mladá Boleslav. Fond okresní a obecní samosprávy. Archiv obce Čejetice, inv. č. 8. kn. č. 8. *Obecní kronika Čejetice 1935 – 1936.*

Státní okresní archiv Mladá Boleslav. Fond okresní a obecní samosprávy. Archiv obce Čejetice, inv. č. 7, kn. č. 7. *Pamětní kniha obce Čejetice.*

5.3. Literatura

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele.* 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0139-7.

DÜLMEN, Richard van. *Historická antropologie: vývoj, problémy, úkoly.* Praha: Dokořán, 2002. ISBN 80-86569-15-2.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace.* Praha: Portál, 2005. ISBN 978-80-736-7040-5.

HERČÍK, Karel. *Čtení o Mladé Boleslavi.* 2., rozš. vyd. Mladá Boleslav: Kultura města Mladá Boleslav, 2010. ISBN 80-254-8459-3.

HOFFMAN, A. M. Reliability and validity in oral history. In: *Today's Speech.* Taylor & Francis, 1974, Vol. 22, No. 1, pp. 23 – 27. ISSN 0146-3373.

HRABA, J., MCCUTCHEON, A., L., VEČERNÍK, J. Životní šance mužů a žen v období transformace. Srovnání České a Slovenské republiky. In: *Sociologický časopis,* Vol. 33, No. 4, pp. 405-421. ISSN 0038-0288.

KRATOCHVIL, Alexander (ed.). *Paměť a trauma pohledem humanitních věd: komentovaná antologie teoretických textů*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2015. ISBN 9788074701092.

MASLOWSKI, Nicolas, ŠUBRT, Jiří. *Kolektivní paměť: k teoretickým otázkám*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2689-5.

MOŽNÝ, Ivo. *Proč tak snadno...: některé rodinné důvody sametové revoluce: sociologický esej*. Vyd. 2. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. Sociologické aktuality. ISBN 80-85850-80-x.

PFEIFEROVÁ Štěpánka; ŠUBRT Jiří. Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání. In: *Historická sociologie 2010*, Vol. 2 No. 1, pp. 9-29. ISSN 1804-0616.

RATAJ, J., HOUDA, P. *Československo v proměnách komunistického režimu*. Praha: Oeconomica, 2010. ISBN 978-80-245-1696-7.

RŮŽKOVÁ, Jiřina; ŠKRABAL, Josef. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. Praha: Český statistický úřad, 2006. ISBN 80-250-1277-8.

SEDLÁK, P. Každodennost jako předmět a koncept dějepisného poznání. In: *Soudobé dějiny*, 2013, Vol. 20, No. 1-2, pp. 120-157. ISSN 1210-7050.

VANĚK, Miroslav; MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2011. ISBN 978-80-246-2931-5.

VANĚK, Miroslav; MÜCKE, Pavel; PELIKÁNOVÁ, Hana. *Naslouchat hlasům paměti: teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-728-5089-1

WAGNEROVÁ, Alena. *Žena za socialismu. Československo 1945-1974 a reflexe vývoje před rokem 1989 a po něm*. Praha: Sociologické nakladatelství. 2017. ISBN 978-7419-252-4.

YOW, Valerie. *Recording Oral History: A Guide for the Humanities and Social Sciences*. Lanham: Altamira Press, 2005. ISBN-13 978-0759106550.

5. 4. Internetové zdroje

KUBEŠ, Jiří. Dějiny každodennosti II (1500-1750) [elektronická skripta]. ©2007-2012 [cit. 2021-04-19]. Dostupný z: <http://uhv.upce.cz/upload/skripta2012.pdf>.

NORA, Pierre. *Mezi paměti a historií: problematika míst*. Cahiers du CEFRES. N° 10, Antologie francouzských společenských věd [online], 2010 [cit. 2022-04-23]. Dostupné z: https://www.cefres.cz/IMG/pdf/nora_1996_mezi_pameti_historii.pdf

Přirozená povodeň. *Povodňový plán obce Svitavy* [online]. Svijany: Envipartner, s.r.o. [cit. 2022-05-23]. Dostupné z: https://www.portalobce.cz/povodnovy-plan/svj_prirozena-povoden.